

**TÜRKÇE DEYİM ÖĞRETİMİ İÇİN
METİN HAZIRLAMA**

(Yüksek Lisans Tezi)

Başak ŞALVARLI

2010

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKÇE DEYİM ÖĞRETİMİ İÇİN METİN HAZIRLAMA

(Yüksek Lisans Tezi)

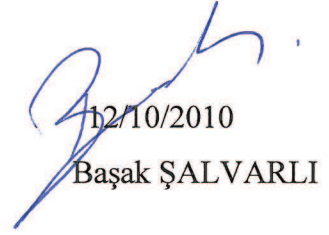
Hazırlayan
Başak ŞALVARLI

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Kemal YÜCE

Çanakkale 2010

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Türkçe Deyim Öğretimi İçin Metin Hazırlama**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

12/10/2010
Başak ŞALVARLI

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Başak ŞALVARLI'ya ait **Türkçe Deyim Öğretimi İçin Metin Hazırlama** adlı çalışma,
jürimiz tarafından Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği
ile kabul edilmiştir.

Başkan.....
Prof. Dr. Kemal YÜCE(Danışman)

Üye.....
Yrd. Doç. Dr. Hulusi GEÇGEL

Üye.....
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Aydın BAŞAR

Tez No : 387111

Tez Savunma Tarihi : 15.10.2010

ONAY

Doç. Dr. Yücel ACER
Enstitü Müdürü. 15.10/2010

ÖZET

TÜRKÇE DEYİM ÖĞRETİMİ İÇİN METİN HAZIRLAMA

Deyimler, ülkelerin kültür ve yaşam tarzlarının aynasıdır. Deyimlerin bir dilde kaybolmaya başlaması toplumda kültür erozyonu kabul edilir. Deyimlerin öğretilmesi kişilerin kültürlerini anlamalarını, korumalarını sağlar, değişik etkiler tarafından kültürün bozulmasını, yozlaşmasını engeler. Ne yazık ki birçok ülkedeki eğitim sistemi deyimlerin dilin ayrılmaz bir parçası olduğunun görmezden gelmektedir.

Bu çalışmanın amacı Türk dilindeki deyimlere dikkati çekmek, yerli ve yabancı öğrencilere Türkçe öğretiminde kullanılan dilbilgisi kitaplarına deyimlerin eklenmesinin önerilmesidir. Ayrıca bu çalışma, yabancı dil olarak Türkçenin öğretilmesinde seviyeleri belirler ve bu seviyelerde deyimlerin nasıl öğretilmesi gerektiğini amaçlar.

Deyim kavramının tanımı ve deyim öğretiminin amacı incelenmiştir. Tüm konu deyim öğretiminin yöntemi ve amacı altında toplanmıştır. Kaynakçada belirtilen deyimler sözlüğü ve Cahit Uçuk'un hikâyelerinde kullanılan deyimler taranmış ve yorumlanmıştır. Deyimlerle ilgili metinler yazılmıştır. Anlaşılmıştır ki deyimlerin kültürel öğelere yer verilerek anlatılması ve öğrencilere örnek cümleler verilmesi deyim öğretimini kolaylaştıracaktır.

Anahtar Kelimeler: Deyimler, Türkçe öğretimi, metin

ABSTRACT

WRITING TEXTS FOR TEACHING TURKISH İDİOMS

Idioms are mirrors of the culture and lifestyles of nations. The loss of idioms from a language is accepted as a warning sign about the erosion in the culture of a society. Teaching of idioms helps individuals understand and protect their culture from being altered by different influences. Unfortunately, today's education system in many countries - including Turkey - overlooks at the fact they are an integral part of the language. This study aims to draw attention to the importance of idioms in the Turkish language and suggests their inclusion to the scope of grammar books for local students and foreigners.

The study also deals with the definition of different levels of knowledge and teaching methods of the Turkish language for foreigners. The definition of the concept itself and the purpose of teaching of "idioms" are analyzed. The whole matter is summarized under the topic related to the purpose and suggested methods of teaching idioms. The "Turkish Dictionary of Idioms" has been used as reference. The idioms used in the books by Turkish author Cahit Uçuk were scrutinized and commented. Anecdotes were added to explain all of them.

It is suggested that teaching the historical origins of the idioms is very important and providing the pupils with example sentences is mandatory. Writing Turkish texts which include idioms and their explanation may be perfect means for a lasting tuition of the Turkish language.

Key Words: İdioms, Turkish teaching, text

ÖNSÖZ

Dil, sosyal yapının ve kültürün aynasıdır. Kültür eğitim süreciyle kazanılmaktadır. Dil eğitimi bu sürecin en önemli aşamalarından biridir. Bir dilin gelişmişliği sözcüklerinin çokluğu ve gerçek anlamlarının yanında değişmece anlamlı söz kalıplarının zenginliği ile de ölçülür. Bunun için atasözü, deyim, tekerleme gibi kalıplaşmış sözlerin büyük önemi vardır. Dilin gücünü arttıran en önemli sözler ise deyimlerdir.

Deyimler dilin, kültürün gücünü gösterir. Bu tez deyim öğretiminin nasıl olması gerektiği üzerinde durmaktadır. Deyimlerin biçim ve kavram özellikleri konularına çok girilmeyecektir. Son zamanlarda kullanılan yöntem ve teknikler göz önüne alınarak Kurallı deyimlerin metinlerle öğretilmesi amaçlanmaktadır. Metinlerin birçoğu Ülkemizin Sosyal ve kültürel özellikleri dikkate alınarak oluşturulmuştur. Böylelikle hem Türkiye’de hem de yurt dışında bu metinleri okuyan kişiler Türkiye ile ilgili genel bilgilere sahip olacaktır.

Deyimler; bir ulusun kültürünü, tarihini, yaşantısını ve ortak dil zevkini yansıtmaları açısından çok önemli fonksiyonlar üstlenmektedir. Türkçe, deyimler açısından oldukça zengin bir dildir. Türkçenin deyimler açısından zengin olması Türkçeye ayrı bir güzellik ve anlatım gücü kazandırmaktadır. Deyimler gerek konuşma diline gerekse yazı dilinde öylesine yer edinmişlerdir ki onlar olmadan duygu ve düşüncelerimizi etkili ve kısa yoldan ifade etmemiz mümkün değildir.

Bu çalışmada bana inancımı hiç eksiltmeyen ve daima destek veren Sayın Prof. Dr. Kemal Yüce’ye, çalışma sürecimde bana desteğini daima hissettiğim Değerli Meslektaşım Gökhan AKDOĞAN’a ve her zaman yanımda olan canım aileme teşekkürü bir gönül borcu bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
ÖNSÖZ	vi
TABLOLAR	
LİSTESİ	viii

BÖLÜM I

GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	3
1.3. Araştırmanın Önemi.....	3
1.4. Araştırmanın Sayıltıları	4
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	4

BÖLÜM II

YÖNTEM	5
2.1. Araştırma Modeli.....	5
2.2. Evren ve Örneklem.....	5
2.3. Verilerin Toplanması,Çözümlemesi ve Yorumlanması	5

BÖLÜM III

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

3.1. Kavram Özellikleri	6
3.2. Deyimlerde Anlam Özellikleri	7
3.2.1. Gerçek Anlamları Dışında Olan Deyimler	7
3.3. Deyimlerde Biçimsel Özellikler	8
3.3.1. Sözcük Öbeği Durumunda Olan Deyimler.....	8

3.3.1.1. Anıtkabir Ziyareti	9
3.3.2. Öğeleri Ekli Ya Da Eksiz Ad Tamlaması Biçiminde Olan Deyimler	10
3.3.2.1. Van Gezisi	10
3.3.3. Öğeleri Ekli Ya da Eksiz Sıfat Tamlaması Biçiminde Olan Deyimler	10
3.3.3.1. Konya Gezisi	11
3.3.4. Tamlanan - Ad Yapısında Olan Deyimler	12
3.3.4.1. İstanbul	12
3.3.5. Tamlanan - Önad Yapısında Olanlar	12
3.3.5.1. Sınav	12
3.3.6. Ekli Ya da Eksiz Ad - Önad Yapısında Olan Deyimler	12
3.3.6.1. Türk Halkı	13
3.3.7. Bir Ya Da Biri Ya Da Her İkisi Ekli İki Addan Oluşan Deyimler	13
3.3.7.1. Kurtuluş Savaşı	14
3.3.8. İki Eylemden Oluşan Deyimler	14
3.3.8.1. Hatay	14
3.3.9. Cümle Durumunda Olan Deyimler	15
3.3.9.1. Antalya	15
3.3.9.2. İki Yargılı ve Uyaklı Deyimler	16
3.3.9.2.1. Antalya	16
3.3.9.3. Öykücük Ya Da Konuşma Biçiminde Olan Deyimler	17
3.3.9.3.1. Urfa.....	17
3.3.9.4. Bir Ya Da Birkaç Sözcüğü Söylenmemiş Söz Öbeği Halinde Olan Deyimler	17
3.3.9.4.1. Safranbolu.....	18
3.3.9.4.2. Mardin	18
3.3.9.5. Anlamı Kalıplaşmış Sözden Çıkan Deyimler	19
3.3.9.5.1. Askerlik	19
3.3.9.6. Benzetme Şeklinde Kurulmuş Deyimler	19
3.3.9.6.1. Kız İsteme	20
3.3.9.7. Öyküye Ya Da Olaya Dayalı olarak Kalıplaşan Deyimler	20
3.3.9.7.1. Türk Kahvesi	21
3.3.9.8. Törelere, İnanışları, Duaları ve İlençleri Bildiren Deyimler	22

3.3.9.8.1.İzmir	22
3.3.9.9. Olumsuz Eylemlerle Kurulan Deyimler	23
3.3.9.9.1.Suskunluk	23
3.3.9.9.2. Dostluk	23
3.3.10. Kurallı Cümle Durumundaki Deyimler.....	23
3.3.10.1. Görev Bilinci	23
3.4. Anlam Bilim	24
3.5. Deyim Öğretiminin Amacı	25
3.5.1. Deyim Öğretim Seviyeleri	27
3.6. Yabancılara Türkçe Öğretiminin Amacı	30
3.6.1. Türkçe Öğretiminde Yabancı Dil Kullanımı	32
3.3.6.1. Hastalık	33

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

4.1. Cahit Uçuk'un Hikâyelerinin Kompozisyon Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi	35
4.1.1. O Ağacın Altı.....	35
4.1.1.1. Kompozisyon Değerlendirme Ölçeği.....	39
4.1.2. Kuş Kanadında.....	40
4.1.2.1. Kompozisyon Değerlendirme Ölçeği.....	44
4.1.3. Son Anahtar	45
4.1.4. Mucize	54
4.1.4.1. Kompozisyon Değerlendirme Ölçeği	58
4.2. Mevlana'nın Hikâyelerinin Kompozisyon Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi	59
4.2.1. Papağının Kıyası	59
4.2.1.1. Kompozisyon Değerlendirme Ölçeği	61
4.2.2. Farenin Kılavuzluğu	62
4.2.2.1. Kompozisyon Değerlendirme Ölçeği	64
4.2.3. Tuzağa Düşen Kuşun Üç Öğüdü	65
4.2.3.1.Kompozisyon Değerlendirme Ölçeği	67

4.3. Cahit Uçuk Ve Mevlana'nın Hikayelerinin Okunabilirlik İlkelerine Göre Karşılaştırılması.....	68
---	----

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER	69
5.1. Sonuç	70
5.2. Öneriler	71
KAYNAKÇA.....	72

TABLolar LİSTESİ

TABLO:	SAYFA NO
1: O Ağacın Altı Hikayesi Kompozisyon Değerlendirmesi.....	39
2: Kuş Kanadında Hikayesi Kompozisyon Değerlendirmesi.....	44
3: Mucize Hikayesi Kompozisyon Değerlendirmesi.....	58
4: Papağanın Kıyası Hikayesi Kompozisyon Değerlendirmesi.....	61
5: Farenin Kılavuzluğu Hikayesi Kompozisyon Değerlendirmesi.....	64
6: Tuzağa Düşen Kuşun Üç Öğüdü.....	67

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde; problem durumu, araştırmanın amacı, önemi, sayıtlıları ve sınırlılıkları verilmiştir.

1.1.Problem Durumu

Bir topluluğu millet yapan faktörler dil, din, soy, tarih,devlet, coğrafya vb. olarak kabul edilir. Bunlarsan biri veya birkaçı mevcut değil zaafa uğramış ise millet de yoktur veya millet ruhu zayıflamıştır. Macar, Bulgar ve Gagavuzlar, bin-bin beş yüz sene önce, Orta asya'da soy-dil-din-vatan-tarih olarak öz kardeşimiz idi. Kuzeyden güneye göçler oldu. Ayrı ve uzak coğrafyalara düştük. Aramıza başka milletler girdi ve irtibat kesildi. Önce vatan, sonra din ve dil birliğimiz kayboldu. Yaban ellerde eriyip gittiler. Sekiz- on asır sonra, Macarlarla 175 ve Bulgarlarla 550 sene aynı devletin tebaası olarak yaşadığımız halde bir daha bütünleşemedik. Arabistan, Kuzey Afrika, Sudan, İran, Pakistan, Endonezya halkları ile %90 aynı dine mensubuz.

İlk üçü ile aynı devlet çatısı altında birkaç asır beraber yaşadık. Aynı Allah'a, Peygambere ve Kitaba inandık. Kiblemiz, namazımız, orucumuz ve bayramımız idi. Ama yine de bu beraberlik bir millet olmaya yetmedi. Mısır, Libya, Tunus, Cezayir, Fas... 12 asırdır Arapça konuşur; dinleri de aynı; coğrafyaları birbirine bitişik de.. Ama onlar da bir millet olamadılar. Orta Asya halklarının hepsinin, Anadolu'daki biz Türklerden daha safkan Türk oldukları inkâr edilemez. Soy, dil, din ve çok büyük ölçüde mezhep ve müşterek tarihimizle tamamen aynıyız. Ama bugün ayrı vatanlardayız. Coğrafya çok büyük. Aradaki başka milletler, sıra dağlar ve denizler aşılamıyor bir türlü. Tıpkı ferden insan gibi, cemiyet/ cemaat/millet topluluklarının da hayli kabarık nefisleri, asabiyet-i milliyetleri var. Bir millet olmaya bunlar da engel oluyor.

Evet, bütün bunlar da gösteriyor ki, şu sayılanların hiç biri ile bir devlet, bir bayrak, bir dil, bir vatan, bir millet şeklinde bütünleşmenin, milletleşmenin imkanı yoktur. Ancak hem soydaş hem de dindaş olduklarımızla ana/baba-dil-tarih-kitap müştereklerimizle büyük ve azimli beraberlikler kurabiliriz. Bütün dünya kabul ediyor ki bu terkibi en iyi, en

adil ve en uzun ömürlü kurabilen tek devlet Osmanlı'dır. Hatta bünyesinde, devleti kurup yaşatan esas Türk unsuruna nispetle, yarıdan çok fazla ayrı din, dil, soy ve coğrafyadan insan toplulukları olduğu halde. Bunların bir kısmı daha evvel asırlarca devlet kurup hükmetmenin ne olduğunu bizzat yaşadıkları halde. Osmanlı'nın varisi olarak biz, asrın şartlarına uygun olarak benzer beraberliği kurabiliriz. Yeter ki, alfabesiyle, kelimeleri, atasözleri, deyimleri ve bütün incelikleriyle dilimizi muhafaza edelim.

Dilimizin temeli sağlam, yaşama-gelişme kabiliyeti yüksek. Türk insanı, birkaç asır azınlık olarak kalıp din değiştiren kesim hariç asırlar boyu kıtalar ötesine düşmüş gibi ayrı kaldığımız halde daha evvel gelişmiş, medeniyetler kurmuş büyük dillerin içinde düşmemize rağmen ne soy olarak eriyip yok olduk ne de dil olarak. Dilimiz 11. asırdan itibaren, sözü edilen coğrafyada, 8-9 asırlık uzun bir zaman içinde, iki ayrı mekanda çok büyük bir gelişmeye mazhar oldu. Doğu Türkçesi denen birincisi Yusuf Has Hacıp'in Kutadgu Bilig'i, Kaşgarlı Mahmud'un Divan-ı Lugat-it Türk'ü, Ali Şir Nevai ve diğer büyüklerimizin ölmez eserleriyle Batı Türkçesi denen ikincisi de Selçuklunun son döneminde başlayan ve Yunus, Hacı Bektaş, Hacı Bayram, Baki, Fuzuli, Nedim vb. edip ve şairlerimizin eşsiz eserleriyle gergef gibi işlenmiş, incelik yumuşamış, musiki ile beslenerek müstesna ahengine kavuşturulmuş, büyük bir ilim, sanat ve medeniyet dili haline getirilmiştir. Bu gerçek, bizim eşi bulunmaz bir hazinemizdir.¹

Bu hazinenin en büyük yapı taşları ise atasözü ve deyimlerdir. Atasözü ve deyim, asırlar içinde, acı- tatlı, varlık yokluk günlerinin yoğurup pişirdiği, haddeden geçirip olgunlaştırdığı mukavim sözlerdir. Bunlar toplumların var oluş süreci içinde oluşur, kuşaktan kuşağa aktarılır, zamanla bir kısmı unutulup, yeni durumlar ve oluşumlar karşısında yenileri ortaya çıkar. Dilin bünyesinde kalıplaşmış ve kökleşmiş olarak kalan deyimler hiç şüphe yok ki anlatıma canlılık ve güç katar. Bu sayede düşüncelerin ve olayların muhataba daha etkili bir biçimde yansıtıldığı bir gerçektir. Şu nedenledir ki deyim öğretimini bir dilin hazinesinin en değerli taşına sahip olmak olarak nitelendirebiliriz çünkü deyim bilen tarih bilir, deyim bilen kültür bilir deyim bilen toplumu anlar ve özümser.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu tezin amacı Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kurallı cümle niteliği gösteren deyimlerin metinden hareketle öğretimini verilen örneklerle destekleyerek ortaya koymaktır.

Temel amaca bağlı olarak yanı taranacak alt soru ve durumlar

1- Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi

a) Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde seviyeleri göstermek ve deyim öğretimi seviyesinde nasıl öğretilip zorlukların aşılacağını ve Türkçenin inceliklerini göstermek

b) Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi için deyimleri içeren anlamlı metinler göstermek bu metinleri karşılaştırmak anlam farklarını ortaya koymak

2- Türkçede deyim çeşitleri ve kullanımı, deyimlerin anlaşılma zorluklarına göre tasnif edilmesi, bazı İngilizce deyimlerle karşılaştırılması ve anlambilim bakımından değerleri nedir?

a) Deyimlerde mecaz ve gerçek anlamlı kelimeler nedir?

b) Kurallı cümlelerde deyimlerin kullanım biçimleri durumundaki deyimler nelerdir?

c) Deyim öğretimin amacı nedir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Jeopolitik konum itibarıyla dünyada önemli bir yerde bulunan ülkemiz siyasi ve ekonomik olarak diğer dünya ülkeleriyle iletişim içindedir. Ülkemizin bu önemli konumu gelecekte Türkçemizin etkin olarak kullanılan bir dil olmasını sağlayacaktır. Dilimizde önemli bir yeri olan deyimlerimiz kültür servetimizin göstergesidir. Deyimlerin öğretimine özen göstermek o dilin sahip olduğu tüm zenginliği aktarmak anlamına gelmektedir. Bu araştırmayla Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kurallı cümle niteliği gösteren deyimlerin metinden hareketle ülkemizde geleneksel olarak sürdürülen deyim öğretiminin dışına çıkılacaktır.

1.4. Araştırmanın Sayılıları

Deyimlerin dil öğretiminde zor olduğu ve ancak ileri seviyelerde öğrenilebildiği varsayılarak deyimler içeren veya içermeyen metinler anlaşılması ve öğrenilmesi arasında fark olduğu hipotezinden hareket edilecektir.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, M.Ertuğrul Saraçbaşı ve İbrahim Minnetoğlu tarafından hazırlanan Örnekli ve Açıklamalı Türkçe Deyimler Sözlüğündeki kurallı cümle niteliği gösteren deyimlerle ve Cahit Uçuk'un hikâyeleri ile sınırlandırılmıştır.

BÖLÜM II

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modelini, evren ve örneklemini, verilerin toplanmasına ve verilerin analizine yönelik bilgiler verilmiştir.

2.1. Araştırma Modeli

Anlambilim (yan anlam, mecaz anlam) yöntemlerinden yararlanarak dil öğretimi teknikleri gerçekleştirme hedeflenmektedir. Deyimlerin metinler içerisinde bulunup bulunmamasına göre metnin anlaşılabilirliği ölçülecektir. Dil öğretimi tekniğini geliştirmek amacıyla dil öğretim teknikleri incelenecektir. Bu amaca uygun olan en uygun yöntem kaynak taramasıdır.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkçe deyimler ve hikâyeler oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini ise kurallı deyimler ve Cahit UÇUK ve Mevlana'nın üçer hikâyesi oluşturmaktadır.

2.3. Verilerin Toplanması, Çözümlemesi ve Yorumlanması

Araştırmanın veri toplama bölümü altı aşamada gerçekleştirilmiştir.

Birinci aşamada Türkçenin Yabancı dil olarak öğretiminin seviyeleri hakkında bilgi toplanmıştır.

İkinci aşamada M. Ertuğrul ve İbrahim Minnetoğlu tarafından hazırlanmış örnekli ve açıklamalı Türkçe Deyimler Sözlüğündeki kurallı cümle niteliği gösteren deyimler bulunmuştur.

Üçüncü aşamada bu deyimlerle ilgili metinler hazırlanmıştır.

Dördüncü aşamada metinlerin içinde yer alan deyimlerin anlamları açıklamalı olarak verilmiştir.

Beşinci ve son aşamada ortaya konan olan bulgular değerlendirilmiş ve bunların ışığında sonuç ve öneriler kısmı oluşturulmuştur.

BÖLÜM III

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

3.1. Kavram Özellikleri

1. Deyim bir kavramı belirtmek için bulunmuş özel bir anlatım kalıbıdır; genel kural niteliğinde bir söz değildir.¹

Atı alan Üsküdar'ı geçti.

Armut piş ağzıma düş.

Bu perhiz ne, bu lahana turşusu ne?

Sözleri deyimdir. Çünkü hiç biri genel kural olarak söylenemez.

Ramazan Bayramı

Ramazan bayramının üç ayrı özelliği vardır:

Müslümanlar zekât görevini bu bayramda yerine getirir. Zekat, İslam'ın en büyük beş emrinden biridir. Kelime olarak; temizlik, artmak, bereketli olmak, iyi ve düzgün olmak anlamına gelir. Dinî anlamıyla ise; nisap miktarı zenginliğe sahip olan Müslüman'ın Allah'ın hakkı olanlara verilmesini emrettiği belli miktarda malı vermesidir. Müslümanlar arasında karşılıklı görüşme, barışma ve birbirini ziyaret etme ve hediyeleşme adettir. Müslümanlar bu bayramda, özellikle bayram namazından sonra yakınlarının kabirlerini ziyaret ederler.

Ramazan Bayramı, Ramazan ayı boyunca tutulması farz kılınan orucun da sonunu ifade eder. Ramazan ayı biterken, oruç da biter ve Ramazan Bayramı'nın ilk günü olan Şevval ayının birinci gününde oruç tutulmaz². Ramazan Bayramı'nın bu ilk gününde camilerde bayram namazı kılınır.

Bayram namazını yalnız erkekler kılar. Bayram namazından sonra ise hutbe okunur. Namazın bitmesiyle bayrama girilir. Aile ve arkadaş ziyaretleri, çeşitli eğlenceler gibi.

¹ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 7.Basım, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1988, s.40.

² <http://tr.wikipedia.org/wiki/Ramazan_Bayramı%C4%B1> (19.03.2009)

Ayrıca Ramazan Bayramı boyunca Müslümanlar, ziyaretlerle birbirlerinin bayramını kutlar. Gidilen evlerde mutlaka tatlı bulunur.

Hanımlar **armut piş ağızma düş** deyip kolayca kaçmadan bir tepsi baklavayı günler öncesinden açar ,haşlar ve gelen misafire sunarlar. Bayramlar insanların sevdikleriyle vakit geçirmesi ve yoksulları düşünmesi bakımından çok önemlidir.

Bu işler **armut piş ağızma düş** demekle olmaz, biraz çaba harcamalısın.

Armut piş ağızma düş: Kolay elde edilen

2. Deyimlerin amacı, bir kavramı ya özel kalıp içinde, ya da çekici, hoş bir anlatımla belirtmektir.³

3.2. Deyimlerde Anlam Özellikleri

Bu bölümde deyimlerde anlam özelliklerine değinilecektir.

3.2.1. Gerçek Anlamları Dışında Olan Deyimler

Deyimlerin çoğunda kalıplaşmış sözden çıkan anlam, sözcüklerin gerçek anlamları dışındadır⁴.

Örnekler:

Devede kulak

Çantada keklik

Düttürü Leyla

Güngörmüş

Başlı başına

Ömür törpüsü

İçinden pazarlıklı

Püsküllü bela

Sapı silik

Dişe dokunur

³ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 7.Basım,İnkılap Kitabevi, İstanbul 1988, s. 41.

⁴ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 7.Basım,İnkılap Kitabevi, İstanbul 1988, s. 41.

3.3. Deyimlerde Biçimsel Özellikler

1.Deyimler de atasözleri gibi kalıplaşmış sözlerdir. Atasözlerinde olduğu gibi deyimlerde de sözcüklerin yerleri değiştirilemez; sözcüklerin yerine, eş anlamlı da olsa, başka sözcükler konulamaz⁵

Örneğin:

Ayıkla pirincin taşını deyimi “ayıkla bulgurun taşını” biçiminde söylenemeyeceği gibi,

Tut kelin perçeminden

Deyimi de “kelin perçeminden tut” biçiminde kullanılamaz⁶

2. Deyimler en az iki en çok yedi, sekiz sözcükle kurulurlar. Bir tek sözcük deyim olmaz, eğer bir sözcüğün anlamı gerçek anlamından uzaklaşmışsa sözcük ya mecaz ya da yan anlamda kullanılıyor demektir.

Deyimler biçim bakımından üç çeşittir:

3.3.1. Sözcük Öbeği Durumunda Olan Deyimler

Dayak arsız

Adam sen de

Çıkar yol

Bugüne bugün

Eli bayraklı

Bini bir paraya

Püf noktası

Hele hele

⁵ Tufan Demir, *Türkçe Dilbilgisi*, 2.Baskı, Kurmay Yayınevi, Ankara, 2006, s. 612.

⁶ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 7.Basım, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1988, s. 38.

Bayramda seyranda
 Gel zaman git zaman
 Seni gidi senkör göze çifte gözlük
 Bugün peşin yarın veresiye
 Çıkamaz ayın son çarşambası⁷

3.3.1.1. Anıtkabir Ziyareti

Göçken'le hep Ankara'ya, Anıtkabir'e, gidip atamızı ziyaret etmek başkentimizin o güzel sokaklarında gezmek istemiştir. **Gel zaman git zaman** aradan uzunca bir süre geçtikten sonra Atatürk'ü anma günü olan 10 Kasım sabahı kendimizi büyük bir kalabalıkla Anıtkabir'de bulduk. Bu ülkeyi bize armağan eden o büyük insanı ziyaret etmekten onur duyduk.

Gel zaman git zaman sonunda beni aradı.

Gel zaman git zaman: Aradan uzunca bir süre geçtikten sonra

3.3.2.Öğeleri Ekli Ya Da Eksiz Ad Tamlaması Biçiminde Olan Deyimler

Anasının gözü
 Kaçın kurası
 Ayak bağı
 Kıl payı,
 Ayağının tozu
 Şunun şurası,
 Günün biri⁸

⁷ Tufan Demir, *Türkçe Dilbilgisi*, 2.Baskı, Kurmay Yayınevi, Ankara, 2006, s. 613.

⁸ Tufan Demir, *Türkçe Dilbilgisi*, 2.Baskı, Kurmay Yayınevi, Ankara, 2006, s. 613.

3.3.2.1. Van Gezisi

Van çok büyüleyici bir o kadar da gölü, kaleleri, kiliseleri, köprüleri, camileri bakımından tarihi ve turistik bir şehirdi. Arkadaşım Nezaket havaalanına bizi karşılamaya gelmişti. Uçaktan iner inmez **ayağımızın tozuyla** bizi Van Gölü'ne kahvaltıya götürdü. Muhteşem bir güzellikti. Kahvaltısında hayatımda hiç böyle lezzetli peynirler yediğimi hatırlamıyorum. Peynirlerinin çok meşhur olduğunu duymuştum ama hiç bu kadarını beklemiyordum.

Ayağının tozuyla büyük annemi ziyaret etmeye gittik.

Ayağının tozuyla: Hemen

3.3.3. Öğeleri Ekli Ya Da Eksiz Sıfat Tamlamak Biçiminde Olan Deyimler

İki büklüm

Dik başlı

Orta halli

Bir ara

Boş yere

Hep bir ağızdan

Tek başına

Tez elden

Fena halde

Çöpten çelebi

Başlı başına⁹

---

⁹ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 7.Basım, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1988, s. 43

3.3.3.1. Konya Gezisi

Konya'ya uzun zamandır gitmek istiyordum. Yaz tatilini fırsat bilip arkadaşım Kamuran'ın yanına gitmeye karar verdim. Benim gelmeme çok sevinmiş ve hemen bir gezi programı yapmıştı. Öncelikle **Tez elden** hemen beni Mevlana Türbesine götüreceğini söyleyince mutluluktan havalara uçtum çünkü tüm dünyaca tanınmış ve bizim topraklarımızda yatan sevgi, hoşgörü ve iyilik efendisini görmek bana onur verecekti.

Tez elden seni istemeye gelecekler.

Tez elden: Çarçabuk

3.3.4.Tamlanan - Ad Yapısında Olan Deyimler

Kanı pahasına

Ardı sıra

Ucu ucuna

Günü gününe

Yanı başında

Eli kulağında

Günü birliğine¹⁰

3.3.4.1. İstanbul

İstanbul'a gitmeye karar verdim; ancak **günü birliğine**; çünkü sonraki gün sınavım olduğu için geri dönmek zorundaydım. Arkadaşlarla buluştuk ve hepimizin görmeye can attığı Ayasofya müzesini görmeye gittik. Mimarisi, ihtişamı, büyüklüğü ve işlevselliği yönünden ilk ve son eşi olmayan uygulama olarak görülen Ayasofya; görülmeye ve gezilmeye değer bir yerdi. Doğu-batı sentezinin bir ürünü olduğu tüm mimariden belliydi. Bu eser dünya mimarlık tarihinin günümüze kadar ayakta kalmış en önemli anıtları arasındaydı.

¹⁰ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 7.Basım, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1988, s. 44

Günü birliğine İzmir'e onu görmeye gittim.

Günü birliğine: Bir yere sabah gidip, geceden önce dönme

3.5. Tamlanan - Önad Yapısında Olan Deyimler

Kulağı delik

Sütü bozuk

Alını açık

Canı tez

Gözü kapalı

Yüzü gülmez¹¹

3.3.5.1. Sınav

Sınavlarda bazı soruları **gözü kapalı**, hiç düşünmeden, yapabiliyorum. Örneğin geçen gün Tarih öğretmenimiz Hasan Keyf'in nerede olduğunu sordu ve ben hiç düşünmeden Batman'da olduğunu ve birçok turistin akınına uğradığını anlattım. İnsan gezip gördüğü yerleri hiç unutmuyor.

Ben bu mesleği **gözü kapalı** yaparım.

Gözü kapalı: Düşünmeden, duraksamadan.

3.3.6. Ekli Ya Da Eksiz Ad - Önad Yapısında Olan Deyimler

Et kafalı

Güngörmüş

Çöp atlamaz

Kendi gelen

¹¹ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 7.Basım, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1988, s. 44

Cana yakın

Kafadan sakat

Arada bir

Anadan doğma

Ayağına çabuk

Örümcek kafalı¹²

3.3.6.1. Türk Halkı

Türk halkı sıcakkanlı, **cana yakındır**. Hiç bilmediğiniz bir yerde zor durumda kaldığınızda mutlaka yardım ederler. Evlerine davet ederler sofraya sizin için de bir tabak koyarlar. Kendinizi o aileden biri gibi hissedersiniz. Dünyanın hiçbir yerinde bu sempatinin olduğunu zannetmiyorum.

Ben Ayşe kadar **cana yakın** bir insan tanımadım.

Cana yakın: Hoş, sokulgan, sevimli

3.3.7. Biri Ya Da Her İki Ekli İki Addan Oluşan Deyimler

El ele

Art arda

Karşı karşıya

Kim kime

Kendi kendine

Sözüm ona

Günden güne

Devede kulak¹³

¹² Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 7.Basım, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1988, s. 44

¹³ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 7.Basım, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1988, s. 44

3.3.7.1. Kurtuluş Savaşı

Kurtuluş savaşının kazanılmasında Türk kadınlarının da çok rolü vardır. O zor günlerde genç, yaşlı demeden tüm kadınlar **el ele** vermiş işbirliği içinde tüm zorlukların üstesinden gelmişlerdir. Gerektiğinde cephelere yemek, gerektiğinde ise mermi taşımışlardır. Onların o güçlü yürekleri ve bitmek bilmeyen kuvvetleri bizi güçlü kılmıştır.

Bu işte herkes **el ele** vermeli yoksa bize kimse inanmaz.

El ele: İşbirliği yapmak

3.3.8. İki Eylemden Oluşan Deyimler

Oldum bittim

Gel gelelim

Bilir bilmez

Oldu olacak

Girdisi çıktısı

Aldı yürüdü

Veryansın etmek

Örtbas etmek¹⁴

3.3.8.1. Hatay

Yaz geldi ve ben Hatay'dayım. Hatay Türkiye'nin en önemli eski yerleşim yerlerinden biridir. Yapılan arkeolojik araştırmalarda milattan önce 100.000 ile 40.000 yılları arasına tarihlenen bulgulara ulaşılmıştır. Tarihi ve turistik mekânlar açısından da zengin olan ilde dünyanın ikinci büyük mozaik koleksiyonunu barındıran Hatay Arkeoloji Müzesi bulunmaktadır. Dünyanın ilk mağara kilisesi olan ve Hıristiyanlara "Hıristiyanlık" isminin verildiği Sen Piyer Kilisesi Hristiyanlarca hac yeri olarak kabul edilmekte ve her

¹⁴ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 7.Basım, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1988, s. 44

yıl burada 29 Haziran günü Katolik Kilisesince ayin düzenlenmektedir.¹⁵ **Gel gelelim**, Çok uzun bir süre boyunca bir arada yaşamayı öğrenmiş etnik kökenleri, dinleri farklı birçok topluluğa ev sahipliği yapan Hatay ili UNESCO barış kenti seçilmiştir. Akdeniz iklimine ait her meyve ve sebze bulmanız mümkün. Harika bir kültür yapısına sahip.

Gel gelelim mantı o kadar çok yemişim ki ağrıdan yerimde duramadım

Gel gelelim: Ne çare ki, ama

3.3.9. Cümle Durumunda Olan Deyimler

Bir abam var atarım, nerde olsa yatarım.

İncir çekirdeğini doldurmaz

Vardık kebab kokusuna, gördük eşek dağlıyor

Ustamın adı Hıdır, elimden gelen budur.

Söz anlayan beri gelsin.

Kuş uçmaz, kervan geçmez.

Kahve, tütün keyifler oldu bütün.

Herkes gider Mersine, biz gideriz tersine.

Et diye kaptık, patlıcan börkü çıktı.

Bu sırım nerden, şu murdar gönden.

Ağa diyeyim sana, yağın bulaşsın bana.¹⁶

3.3.9.1. Antalya

Şimdi de Antalya'dayım. Bazen **incir çekirdeğini doldurmayacak**, önemsiz, sorunlara takılıyorum. Buraya hiç gelemeyeceğim diye ortalığı ayağa kaldırdım. Halbuki işte buradayım. Beni çok yakın dostum Burcu karşılıyor ve Kemer'e geliyoruz. Kemer çok

¹⁵ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 7.Basım, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1988, s. 43

¹⁶ http://tr.wikipedia.org/wiki/Hatay_ili > (17.03.2009)

küçük ama harika doğası olan bir ilçe. Burcu dalgıç olduğu için hemen dalışa gidiyoruz. Denizaltında küçük bir gezinti yapmak için Antalya bunun için iyi bir yer.

Onunla tartışmalarımız **incir çekirdeğini doldurmayacak** sorunlardan ortaya çıkıyor.

İncir çekirdeğini doldurmayacak: Çok küçük ve önemsiz

3.3.9.2 İki Yargılı ve Uyaklı Deyimler

Uma uma döndük muma.

İki şilte bir yastık, onu da terkiye astık.

Giydiği yakışırken, eller bakışırken.

Döner taşım yok, öter kuşum yok.

Besledik büyüttük danayı, tanımaz oldu anayı.

Çaputuna çuluna, aşıklık ne haline.¹⁷

3.3.9.2.1. Antalya

Antalya öyle bir iki günde bitecek bir yer değil. **Giydiğin yakışırken eller bakışırken**, her yeri gezmek gerekir. Şimdi de Antalya /Olypostayız. Antik Likya'nın en önemli kentlerinden olan Olymos tarih boyunca mitolojiye konu olmuştur. Konumunun elverişliliği nedeniyle korsanların barınağı olan Olympos, bugün sahip olduğu tarihsel değerleri, 3200m2 lik muhteşem sahili, endemik bitkileri, caretta caretaları, muhteşem doğası ile tüm dünyaca bilinmektedir.¹⁸

Giydiğin yakışırken eller bakışırken bütün sporları öğrenmek lazım; yoksa çok geç olabilir.

Giydiğin yakışırken eller bakışırken: Gençken

¹⁷ Tufan Demir, *Türkçe Dilbilgisi*, 2.Baskı, Kurmay Yayınevi, Ankara, 2006, s. 614.

¹⁸ <<http://tr.wikipedia.org/wiki/Antalya>>

3.3.9.3. Öykücük Ya Da Konuşma Biçiminde olan Deyimler

- Aklınız kim ?-Öndeki zincirli.
- Tencere dibin kara Seninki benden kara.
- Baba bir hırsız tuttum.-Getir.-Gelmiyor
- Bırak.-O, beni bırakmıyor.¹⁹

3.3.9.3.1. Urfa

Buraya gelir gelmez Ferhat arkadaşım beni karşıladı ve doğruca kebab yemeye götürdü. Bana çok kilo aldığımı ve yavaş yemem gerektiğini söyledi.Benim cevabım ise şu oldu: **Tencere dibim kara benimki senden kara.**Çünkü o da Urfa'da kaldığından beri oldukça kilo almıştı. Benim yediklerimi hazmetmem için kısa bir yürüyüşle Urfa'nın ünlü Balıklı Gölü'ne geldik. İbrahim Peygamberin ateşe atıldığında düştüğü yer olarak bilinen bu göl kutsal balıkları ve mimarisiyle çevrenin en dikkat çeken turistik yerlerindedir. Bunun dışında Harran, cami ve Kilisler, çeşme. Köprü ve su kemerleri, çarşıları görülmeye değer yerlerdi.

Bir de bana bağırma diyorsun **tencere dibim kara. Seninki benden kara.**

Tencere dibin kara. Seninki benden kara: Bir kişi başkasında kusurlar ayıplar görüyor. Oysa kendisinin kusurları ve ayıpları ötekinden daha fazla.

3.3.9.4. Bir Ya Da Birkaç Sözcüğü Söylenmemiş Söz Öbeği Halinde Olan Deyimler

- Gözüün aydın(olsun).
- Laf aramızda(kalsın).
- Ne fayda(ne faydası var).
- El etmek(eli ile işaret etmek).
- Baştan ayağa(kadar).
- Akşama sabaha(çok yakında ya akşama, ya sabaha).²⁰

¹⁹ Tufan Demir, *Türkçe Dilbilgisi*, 2.Baskı, Kurmay Yayınevi, Ankara, 2006, s .618

3.3.9.4.1. Safranbolu

Arkadaşlarımızla bir tur gezisine dâhil olup **laf aramızda** herkese söylemedik, Safranbolu'ya gittik. Batı Karadeniz Bölgesinde yer alan Safranbolu, çok kültürlü, çok etnik ve çok dinli bir bölgedir. Yaklaşık 3000 yıllık tarihi geçmişinde pek çok uygarlığın yaşadığı şehirde önemli kültürel zenginlikler vardır. Bunların en önemlisi ise Safranbolu evleridir. UNESCO'NUN 17 Aralık 1994'te Dünya Miras Listesine aldığı Safranbolu, Türkiye'de bulunan yaklaşık 50.000 korunması gerekli kültür ve tabiat varlığının 1.125'ini barındırır. Bu nedenle, müze kent durumundadır.²¹

Laf aramızda Gözde bana hepsini anlattı.

Laf aramızda: Söylediklerimi başkaları bilmesin

3.3.9.4.2. Mardin

Bu gezimde ise benim en değerli varlığım sevgili annemi seçtim çünkü kendisi **güngörmüş**, çok deneyim yaşamış bir kişiliktir. Bu gezimde daha çok tecrübelerim olacaktı sayesinde. Mardin, mimari, etnografik, arkeolojik, tarihi ve görsel değerleri ile zamanın durduğu izlenimini veren Güneydoğunun şiirsel kentlerinden biridir. Mardin'de, farklı dini inanışlar paralelinde, sanatsal açıdan da tarihi değeri olan camiler, türbeler, kiliseler, manastır ve benzeri dini eserler barındırmaktadır. Mardin, İpek Yolu güzergâhında olup, 5 han ve kervansaray mevcuttur. Özellikle haziran ayında gitmenizi tavsiye ederim çünkü tam da kiraz festivaline denk geliyor.²²

Güngörmüş kişilerle sohbet etmek beni mutlu ediyor, onlardan çok şey öğreniyorum.

Güngörmüş: Tecrübeli

²⁰ Tufan Demir, *Türkçe Dilbilgisi*, 2.Baskı, Kurmay Yayınevi, Ankara, 2006, s. 614.

²¹ http://tr.wikipedia.org/wiki/Safranbolu_Kara%3%BCk>

²² [http://tr.wikipedia.org/wiki/Mardin_\(il\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Mardin_(il))>

3.3.9.5. Anlamı Kalıplaşmış Sözden Çıkan Deyimler

Örnekler:

Çoğu gitti azı kaldı.

Özrü kabahatinden büyük.

İsmi var cismi yok.

Hem suçlu, hem güçlü.

İyiye iyi kötüye kötü demek.

Yeri yurdu belirsiz.

Adet yerini bulsun.

Ağızına layık.

Kimi kimsesi yok.

İyi gün dostu.²³

3.3.9.5.1. Askerlik

Türk halkı askerliği kutsal bir görev sayar. Askerlik çağına gelmiş delikanlının askere yolcu edilmesi, askerlik dönüşü karşılanması bir gelenektir. Askerlik, delikanlının askere gideceğinin belli olmasından, askere uğurlanmasından, şiirlere konu olmasından, ardından ağıt yakılmasından, gönderdiği mektuplara, karşılanmasına kadar geleneği olan bir geçiş dönemidir. **Adet yerini bulsun** diye davullar, zurnalar çalar asker oynar. Sonra da erkek arkadaşları tarafından havaya atılır ve gideceği yere uğurlanır. Bu adetler bölgeden bölgeye değişiklik gösterse de askerlik ülkemizde kutsaldır ve layıkıyla yapılır.

Kına gecesinde **adet yerini bulsun diye** ellerine kına yakıldı.

Adet yerini bulsun diye: Herkes öyle yaptığı için, alışılmış olduğu için.

3.3.9.6. Benzetme Şeklinde Kurulmuş Deyimler

Tereyağından kıl çeker gibi

²³ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 7. Basım, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1988, s. 43

Kabak çiçeği gibi açılmak

Sebilhane bardağı gibi dizilmek

İki cami arasında kalmış beynamaza dönmek

süt dökmüş kedi gibi

arı kovanı gibi işlemek

arpacı kumrusu gibi düşünmek²⁴

3.3.9.6.1. Kız İsteme

Yaşamın temel dönüm noktalarından biri olan evlenme, hem kadın ve erkeğin yaşamını birleştirmesi açısından bireysel; hem de aile ve akrabalık bağlarının kurulması açısından toplumsal bir olgudur. Türkiye’de de bu olgu üzerine oluşmuş çeşitli gelenekler vardır. Bu geleneklerden biriyle ilgili bir anımı sizinle paylaşacağım. Gökçen en iyi arkadaşlarımdan birisidir. Umut ile iki sene beraberliklerini artık resmiyete dökmek istediler. Umut’un ailesi Gökçen’i istemeye gitmeye karar verdi. Gökçenlerin evinde günler öncesinden tatlı bir telaş başladı ve o gün geldiğinde Umut **süt dökmüş kedi gibi** uysal bir biçimde ailesiyle beraber Gökçen’i istemeye geldi. Gökçen kahveleri yaptı, biraz sohbet edildi ve Allah’ın emri Peygamberi’in kavliyle Gökçen ailesinden istendi. Babası da hayırlısıyla olsun diyerek yüzükleri parmaklarına taktı.

Bak, bağırınca **süt dökmüş kedi gibi** oturdu yerine.

Süt dökmüş kedi gibi: Sessiz sessiz durmak

3.3.9.7. Öyküye Ya Da Olaya Dayalı Olarak Kalıplaşan Deyimler

Buyurun cenaze namazına

Halep oradaysa arşın burada

Hoşafın yağı kesilmek

Ye kürküm ye

Baklayı ağzından çıkarmak

²⁴ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 7.Basım, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1988, s. 46

Püf noktası

Kuşa benzemek

Yorgan gitti kavga bitti²⁵

3.3.9.7.1. Türk Kahvesi

Gönül ne kahve ister ne kahvehane, Gönül bir dost ister kahve bahane" dense de insan bir dostun, sohbetin yanında da kahvenin olmasını arzulamıyor değil. Hele bu Türk kahvesi olursa tadına doyum olmaz. 1517 yılında Yemen Valisi Özdemir Paşa, lezzetine hayran kaldığı kahveyi İstanbul'a getirdi. Türkler tarafından bulunan yepyeni hazırlama metodu sayesinde kahve, güğüm ve cezvelerde pişirilerek Türk Kahvesi adını aldı. Kısa sürede, gerek İstanbul'a yolu düşen tüccarlar ve seyyahlar gerekse Osmanlı elçileri sayesinde Türk Kahvesinin lezzeti ve ünü önce Avrupa'yı oradan da tüm dünyayı sardı. Kendinize güzel bir Türk kahvesi yapmak istiyorsanız aşağıdaki sırayı mutlaka okumalısınız.

Bir fincan Türk Kahvesi için bir fincan su ve tepeleme dolu bir çay kaşığı çok ince çekilmiş, orta kavrulmuş kahve ve arzu edilen miktarda şeker (az şekerli için yarım çay kaşığı, orta şekerli 1 kaşık, çok şekerli için 1,5 kaşık şeker veya şekersiz) bir cezveye konur. (Bir seferde birden fazla fincan kahve yapılabilir ancak cezve yarısından fazla doldurulmaz.) Çok kısık ateşte biraz karıştırılmasıdır. **Püf noktası** ateşin kısıklığıdır. Kahvenin ilk kaynamaya başlar gibi olması için bir 15 dakika geçmelidir.

Kahve kabarmaya başlayınca kaynamasına müsaade edilmeden ateşten çekilir ve bu işlem 2 -3 kez tekrarlanır. Sonra birden fazla fincan varsa hepsi yarısına kadar doldurularak köpük pay edilir. Kalan kahve cezvede bir kez daha kabardıktan sonra fincanlar tamamlanır. Türk kahvesi yanında bir bardak soğuk su ile servis edilir. Su kahvenin tadına daha iyi varabilmek için önceden içilir. Kahve içerken höpürdetmek ve ilk yudumdan sonra derin bir oh çekmek adettendir. Görüldüğü gibi yapımı çok kolay olmayan bir kahvedir ama yorgunluk üzerine içilen kahveyi hiçbir şeye değişmem.²⁶

Türkçe öğrenmenin **püf noktası** dinlemek ve konuşmaya çalışmaktır.

Püf noktası: Üzerinde durulması gereken nokta

²⁵ Tufan Demir, *Türkçe Dilbilgisi*, 2.Baskı, Kurmay Yayınevi, Ankara, 2006, s. 618

²⁶ <http://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_Kahvesi>

3.3.9.8. Töreleri, İnanışları, Duaları ve İlençleri Bildiren Deyimler

Beşik kertmesi

Dağlara taşlara

Ağzından yel alsın

Yaşı benzemesin

Başını yesin

Ahret kardeşi olmak

Darısı başına

Leyleği havada görmek²⁷

Allah razı olsun

3.3.9.8.1. İzmir

Bahar aylarında **leyleği havada görmüştüm** çok gezmem sanırım ondan. Şimdi de İzmir'deyim. Türkiye'nin üçüncü büyük şehri olan İzmir, çağdaş, gelişmiş, aynı zamanda işlek bir ticaret merkezidir. İzmir'in batısında nefis renkli denizi, plajları ve termal merkezleriyle Çeşme Yarımadası uzanır. Antik çağların en ünlü kentleri arasında yer alan Efes, Roma devrinde dünyanın en büyük kentlerinden biriydi. Tüm İon kültürünün zenginliklerini bünyesinde barındıran Efes, yoğun sanatsal etkinliklerle de adını duyuruyordu. Efes, tarihi boyunca birçok kez yer değiştirdiğinden kalıntıları yaklaşık 8 kilometrelik geniş bir alana yayılır. Ayasuluk Tepesi, Artemision, Efes ve Selçuk olarak dört ana bölgedeki harabeler yılda ortalama 1,5 milyon turist tarafından ziyaret edilmektedir. Tümünüyle mermerden yapılmış ilk kent olan Efes'teki başlıca yapılar ve eserleri; Artemis Tapınağı, Celsus Kütüphanesi, Meryem Ana Evi, Yedi Uyurlar. Mutlaka ziyaret etmenizi, hatta buraları gördükten sonra dünyanın en güzel denizinden keyif alma fırsatı yakalamanızı çok isterim.²⁸

Bu yıl yine **leyleği havada gördüm**, para dayanmayacak yine bana.

Leyleği havada görmek: Çok gezmek

²⁷ Tufan Demir, *Türkçe Dilbilgisi*, 2.Baskı, Kurmay Yayınevi, Ankara, 2006, s. 618.

²⁸ <http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0zmir>>

3.3.9.9. Olumsuz Eylemlerle Kurulan Deyimler

ağzını bıçak açmamak

çöp atlamaz

haddini bilmez

kendini bilmez²⁹

3.3.9.9.1. Suskunluk

Dün arkadaşımızı ziyarete gittiğimizde Burcu'nun ağzını **bıçak açmıyordu**. Neden olduğunu anlayamadık. Daha sonra kendisi konuşmaya başladığında her şey ortaya çıktı. Konuşmamasının sebebi meğerse sınavlarının kötü geçmiş olmasımış.

Eve gidene kadar ağzını **bıçak açmadı**, beni sinir etti.

Ağzını **bıçak açmamak**: Üzüntüsünden söz söyleyecek durumda olmamak.

3.3.9.9.2. Dostluk

Özüm en değer verdiğim arkadaşlarımdandır. **İçtiğimiz su ayrı gitmez** her şeyimizi paylaşırdık. Gün geldi Özüm yut dışına gitti ama biz yine de ayrılmadık. Bana attığı mailler, kartlar aracılığı ile dostluğumuzun ne derece köklü olduğunu anlamış olduk.

Onunla içtiğimiz su ayrı gitmez her gün beraberizdir.

İçtiği su ayrı gitmemek: sıkı dost olmak

3.3.10. Kurallı Cümle Durumundaki Deyimler

Dostlar alışverişte görsün.

İncir çekirdeğini doldurmaz.

Halep ordaysa arşın burada.³⁰

3.3.10.1. Görev Bilinci

Bizim ülkemizde **dostlar alışverişte görsün** diye iş yapılmaz yapılacaksa herkes kendine düşen görevi kendisi için yapar başkasına gösteriş için değil. Bir görev verildiği zaman herkes layıkıyla yerine getirir .

Bu işi yapacaksan kendin için yap. **Dostlar alışverişte görsün** diye değil.

²⁹ Tufan Demir, *Türkçe Dilbilgisi*, 2.Baskı, Kurmay Yayınevi, Ankara, 2006, s. 618-619.

³⁰ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 7.Basım, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1988, s.39

Dostlar alışverişte görsün: Gösteriş olsun

3.4. Anlambilim

İnsanların birbirleriyle anlaşmak için kullandıkları doğal diller (söz gelimi, Türkçe), davranışlar, görüntüler, trafik belirtkeleri, bir kentin uzamsal düzenlenişi, bir müzik yapıtı, bir resim, bir tiyatro gösterisi, bir film, reklam afişleri, moda, sağır-dilsiz abecesi, yazınsal yapıtlar, çeşitli bilim dilleri, tutkuların düzeni, bir ülkedeki ulaşım yollarının yapısı, kısacası bildirişim amacı taşıyan taşıması her anlamlı bütün çeşitli birimlerden oluşan bir dizgedir. Gerçekleşme düzlemleri değişik olan bu dizgelerin birimleri de genelde, gösterge olarak adlandırılır.

Yine çok genel olarak belirtecek olursak, anlamlı bütünleri, bir başka deyişle gösterge dizgelerini betimlemek, göstergelerin birbirleriyle kurdukları bağıntıları saptamak, anlamların eklemeli biçimlerini bulmak, göstergeleri ve gösterge dizgelerini sınıflandırmak, dolayısıyla, insanla insan, insanla doğa arasındaki etkileşimi açıklamak, bu amaçla da bilgi kuramsal, yöntembilimsel ve betimsel açıdan tümü kapsayıcı, tutarlı ve yalın bir kuram oluşturmak, göstergebilim diye adlandırılan bir bilim dalının alanına girer. Göstergebilim olarak insanların birbirleriyle anlaşmak için kullandıkları dili ele aldığımızda düz anlam-yan anlam karşıt bütünü “nesne gösterge bilimin”, gerçek anlam-değişmece(mecaz) anlam karşıt bütünü ise dilbilimsel göstergebilimin kavramları olmalıdır

Düz anlam ↔ yan anlam ← nesne anlambilim

Gerçek anlam ↔ değişmece anlam (mecaz) ← metin anlambilim.³¹

Dilbilimsel yaklaşım ise, zaman içinde anlam değişiklikleri ile dilin yapısı, düşünce ve anlam arasındaki karşılıklı bağlantı gibi konular üstünde durur. Anlam, dilbilim bağlamında söylemlerin ve yazılı metinlerin zihindeki çağrışımları olarak tanımlanabilir. Genellikle gerçek anlamından ayrı bir anlamı olan, ilgi çekici bir anlatımı bulunan, ifadeyi zengin kılan deyimler dilbilimsel gösterge bilimin kavramları içinde yer alır. Deyimler düz, gerçek anlamında ya da dışına çıkarılmış, yeni bir anlamsal boyutta kullanıma sokulmuş olabilir.

Genel olarak deyimler gerçek anlamından sıyrılarak başka bir anlam bürünürler.

³¹ Nizamettin Uğur, “Şiirde Anlam Sorunu” *YKY Şiir Yıllığı*, Sayı:80, 2005, s.157

“Dilinde tüy bitmek” “Ağzı ile kuş tutmak”

Kimi deyimlerde ise gerçek anlamlarından tamamıyla sıyrılamazlar. Cümle içindeki kullanımına göre gerçek anlamında da alınabilir,daha başka bir anlama da gelebilir.

Örneğin “Baltayı taşa vurmak” deyiimiyle ilgili olarak: Gerçekten de bir balta taşa vurulabilir; bu söz gerçek anlamından ayrı olarak “ağzından dokunaklı, incitici bir laf kaçırmak” gibi mecazlı bir anlama da gelebilir. Bunu cümle içinde sözlerin gelişinden anlarız.

“Kırk yıllık oduncu, baltasını taşa vurmasın mı?”

“ Kendini bilmezin biri baltayı öyle bir taşa vurdu ki”

“Baltayı taşa vurmak” deyiimi, birinci cümlede gerçek; ikinci cümlede ise mecazi anlamında kullanılmıştır.

Bazı deyimler ise sadece gerçek anlamında kullanılır,başak bir anlam taşımazlar.

“Hem suçlu,hem güçlü.”

“İyiye iyi,kötüye kötü demek.”³²

3.5. Deyim Öğretiminin Amacı

Bir topluluğu millet yapan faktörler dil, din, soy, tarih,devlet,coğrafya vb. olarak kabul edilir. Bunlarsan biri veya birkaçı mevcut değil zaafa uğramış ise millet de yoktur veya millet ruhu zayıflamıştır. Macar, Bulgar ve Gagavuzlar, bin-bin beş yüz sene önce, Orta asya’da soy-dil-din-vatan-tarih olarak öz kardeşimiz idi. Kuzeyden güneye göçler oldu. Ayrı ve uzak coğrafyalara düştük. Aramıza başka milletler girdi ve irtibat kesildi. Önce vatan, sonra din ve dil birliğimiz kayboldu. Yaban ellerde eriyip gittiler. Sekiz- on asır sonra, Macarlarla 175 ve Bulgarlarla 550 sene aynı devletin tebaası olarak yaşadığımız halde bir daha bütünleşemedik. Arabistan, Kuzey Afrika, Sudan, İran, Pakistan, Endonezya halkları ile %90 aynı dine mensubuz.

İlk üçü ile aynı devlet çatısı altında birkaç asır beraber yaşadık. Aynı Allah’a, Peygambere ve Kitaba inandık. Kiblemiz, namazımız, orucumuz ve bayramımız idi. Ama yine de bu beraberlik bir millet olmaya yetmedi. Mısır, Libya, Tunus, Cezayir, Fas... 12

³² -<http://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%B6stergebilim>

asırdır Arapça konuşur; dinleri de aynı; coğrafyaları birbirine bitişik de.. Ama onlar da bir millet olamadılar. Orta Asya halklarının hepsinin, Anadolu'daki biz Türklerden daha safkan Türk oldukları inkar edilemez. Soy, dil, din ve çok büyük ölçüde mezhep ve müşterek tarihimizle tamamen aynıyız. Ama bugün ayrı vatanlardayız. Coğrafya çok büyük.Aradaki başka milletler,sıra dağlar ve denizler aşılamiyor bir türlü. Tıpkı ferden insan gibi,cemiyet/ cemaat/millet topluluklarının da hayli kabarık nefisleri, asabiyet-i milliyetleri var. Bir millet olmaya bunlar da engel oluyor.

Evet, bütün bunlar da gösteriyor ki, şu sayılanların hiç biri ile bir devlet, bir bayrak, bir dil, bir vatan, bir millet şeklinde bütünleşmenin, milletleşmenin imkanı yoktur. Ancak hem soydaş hem de dindaş olduklarımızla ana/baba-dil-tarih-kitap müştereklerimizle büyük ve azimli beraberlikler kurabiliriz. Bütün dünya kabul ediyor ki bu terkihi en iyi, en adil ve en uzun ömürlü kurabilen tek devlet Osmanlı'dır. Hatta bünyesinde, devleti kurup yaşatan esas Türk unsuruna nispetle, yarıdan çok fazla ayrı din, dil, soy ve coğrafyadan insan toplulukları olduğu halde ve bunların bir kısmı daha evvel asırlarca devlet kurup hükmetmenin ne olduğunu bizzat yaşadıkları halde Osmanlı'nın varisi olarak biz, asrın şartlarına uygun olarak benzer beraberliği kurabiliriz. Yeter ki, alfabesiyle, kelimeleri, atasözleri, deyimleri ve bütün incelikleriyle dilimizi muhafaza edelim.

Dilimizin temeli sağlam, yaşama-gelişme kabiliyeti yüksek. Türk insanı, birkaç asır azınlık olarak kalıp din değiştiren kesim hariç asırlar boyu kıtalar ötesine düşmüş gibi ayrı kaldığımız halde daha evvel gelişmiş, medeniyetler kurmuş büyük dillerin içinde düşmemize rağmen ne soy olarak eriyip yok olduk ne de dil olarak. Dilimiz 11. asırdan itibaren, sözü edilen coğrafyada, 8-9 asırlık uzun bir zaman içinde, iki ayrı mekanda çok büyük bir gelişmeye mazhar oldu.Doğu Türkçesi denen birincisi Yusuf Has Hacıp'in Kutadgu Bilig'i, Kaşgarlı Mahmud'un Divan-ı Lugat-it Türk'ü, Ali Şir Nevai ve diğer büyüklerimizin ölmez eserleriyle Batı Türkçesi denen ikincisi de Selçuklunun son döneminde başlayan ve Yunus, Hacı Bektaş, Hacı Bayram, Baki, Fuzuli, Nedim vb. edip ve şairlerimizin eşsiz eserleriyle gergef gibi işlenmiş, incelik yumuşamış, musiki ile beslenerek müstesna ahengine kavuşturulmuş, büyük bir ilim, sanat ve medeniyet dili haline getirilmiştir. Bu gerçek, bizim eşi bulunmaz bir hazinemizdir.³³

³³ M.Ertuğrul Saraçbaşı, İbrahim Minnetoğlu, *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, 1.Basım, Bilge Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul 2002, s. 12-13

Bu hazinenin en büyük yapı taşları ise atasözü ve deyimlerdir. Atasözü ve deyim, asırlar içinde, acı- tatlı, varlık yokluk günlerinin yoğurup pişirdiği, haddeden geçirip olgunlaştırdığı mukavim sözlerdir. Bunlar toplumların var oluş süreci içinde oluşur, kuşaktan kuşağa aktarılır, zamanla bir kısmı unutulup, yeni durumlar ve oluşumlar karşısında yenileri ortaya çıkar. Dilin bünyesinde kalıplaşmış ve kökleşmiş olarak kalan deyimler hiç şüphe yok ki anlatıma canlılık ve güç katar. Bu sayede düşüncelerin ve olayların muhataba daha etkili bir biçimde yansıtıldığı bir gerçektir. Şu nedenledir ki deyim öğretimini bir dilin hazinesinin en değerli taşına sahip olmak olarak nitelendirebiliriz çünkü deyim bilen tarih bilir, deyim bilen kültür bilir deyim bilen toplumu anlar ve özümser.

Deyimler, anlatım gücünü artırmak için kullanılan genellikle gerçek anlamlarının dışına kayarak mantık dışı hayaller, düşünceler taşıyan kalıplaşmış sözlerdir. Deyimlerde de biçim ve kavram özellikleri vardır. Biçim özelliklerinden bazıları atasözleriyle ortakır. Biçim özellikleriyle deyimler, atasözlerine benzedikleri gibi bileşik sözcüklere ve terimlere de benzerler. Kavram özellikleri açısından deyimlerle atasözleri arasında bir benzerlik söz konusu değildir.³⁴

3.5.1. Deyim Öğretimi Seviyeleri

Yabancı dil öğretiminde kullanılan konuşma, dinleme, okuma, yazma olarak belirlenen dört temel beceriye genellikle eşit önem ve ağırlık verildiğini görmekteyiz. Her dil gibi Türkçenin de yabancı dil olarak öğretiminde bu yaklaşım kuşkusuz en ideal olan yöntemdir.,ancak dil eğitimi,ayrılan saat açısından yoğun bir eğitim,bunun sonucu olarak da uzun bir süre gerektirir. Türkçe eğitimi Türkiye içinde yapıldığında öğrenci 24 saat öğrenmekte olduğu dille sarmalandığından bu sorun büyük ölçüde azalır. Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde seviyeler TÖMER’de uygulanan kur sistemlerine göre düzenlenebilir. TÖMER’de Türkçe eğitimi Temel Türkçe I, Temel Türkçe II, Orta Türkçe I, Orta Türkçe II, Yüksek Türkçe I, Yüksek Türkçe II olmak üzere 6 kurda gerçekleştirilmektedir.

Temel Türkçe I ve II kurunun sonunda, öğrenci:

Tanışma

³⁴ Tufan Demir, *Türkçe Dilbilgisi*, 2. Baskı, Kurmay Yayınevi, Ankara, 2006, s. 612.

Kişileri tarif etme

Zamanı bildirme ve sorma

Telefonda konuşma

Yol sorma ve yol tarif etme

Duygularını ifade etme (sevinç,üzüntü)

Duygularını ifade etme

Yardım isteme

Alışveriş yapma

Kıyaslama yapma, gibi konularda konuşabilmek, yazabilmek için gerekli sözcükleri ve dil yapılarını öğrenir. Bu kurda öğrenci, Türkçenin temel cümle yapılarını, ad durum eklerini, bütün temel zamanları, saatleri, ettirgen eylemleri, bazı bağlaç,ilgeç ve ulaçları öğrenir. Bu kurun sonunda öğrendiği sözcük sayısı yaklaşık 750'dir.

Orta Türkçe I ve II kurunun sonunda öğrenci:

Geçmişteki deneyimleri, yaşadığı yerler,yapmış olduğu işler,

Gelecek ile ilgili yapacağı planlar,

Dolaylı anlatım yolları,

İş hayatı ile ilgili sorunlar ve konular,

Bazı fıkra ve hikayeleri anlayabilme ve anlatabilme,

Bazı atasözü ve deyimleri anlayabilme, yorumlayabilme,

Gazete haberi, mektup, basit yazılı metinleri, televizyon, radyo programlarını anlayabilme, Yapabileceklerini, yeteneklerini ve dileklerini ayrıntılı olarak anlatabilme, gibi konularda yazılı ve sözlü beceri kazanır. Bu kurda verilen dilbilgisi ulaçlar, ortaçlar, yeterlilik eylemi, gereklilik eylemi , edilgen eylem, dönüşlü eylem, işteş eylem ve bazı bağlaçlardır. Bu kur sonunda öğrenci yaklaşık olarak 1500 kelime öğrenir. Yüksek Türkçe I ve II kurunun sonunda öğrenci:

Gazete, dergi ve her konuda yazılmış makaleleri okuyup üzerinde tartışabilme,

Günlük olayları, sosyal olayları izleyip fikir yürütebilme,

Sosyal yaşamda karşılaşılabileceği sorunları çözebilme,

Her konuda fikir beyan edip konuşabilme, yazabilme, tartışabilme,

İzlediği bir filmi, okuduğu belli bir düzeydeki romanı, şiiri anlayıp anladıklarını yazılı ve sözlü olarak anlatabilme becerileri kazanır. Bu kurda ders kitapları ve alıştırmaları dışında gazete haberler, hikayeler, romanlar, video filmleri gibi birçok ek ders gereci kullanılır³⁵. Dilbilgisi olarak birleşik eylem zamanları, tezlilik eylemi, ürerlik eylemi, bazı ulaçlar ve bağlaçlar, belirteçler, yardımcı eylemler ve yapım ekleri öğretilir. Bu kurun sonunda öğrenci yaklaşık 2500 kelime öğrenir. TÖMER'deki Türkçe öğretiminde kullanılan kurların amacı konuşma, dinleme (anlam), okuma (anlama) ve yazma becerilerini geliştirmeye yöneliktir. Ancak öğrenci grubunun amacına göre dil eğitimi verme gerekliliğinden dört temel beceriye verilen ağırlık değişkenlik göstermelidir. Dil öğrenimi genel olarak üç grupta toplanan amaçlardan oluşmaktadır.

Akademik

Mesleki

Sosyal

Gerek temel becerilere verilecek ağırlık, gerekse öğretimde kullanılacak yazılı metin seçimi bu amaçlara göre değişecektir. Sosyal amaçlı dil öğreniminde öğrenci grubu temel düzeyde iletişim kurmak amacındadır. Dil öğrenmeye ayıracak fazla zamanı olmayan bu öğrenci grubunun istediği Türkçe bir şeyler söylemek ve bir şeyler duyarak anlamaktır. Mesleki amaçlı dil öğrenimi; meslek yaşamlarında gereken düzeyde Türkçe bilgisi kazanmak isteyen öğrencilerden oluşur. Bu grupta yer alan öğrenciler daha çok dinleme ve konuşma becerilerine önem verirler. Akademik amaçlı dil öğreniminde ise amaç Türkçe bilgisini öğrencinin anadiline eşdeğer bir konuma getirmektir. Bu gruptaki öğrenci dört temel dil becerisinin tümüne hakim olmak ister.

Fakat yinede amaca uygun olarak öne çıkan, dil hakimiyetini sağlayan beceri okuma becerisidir. Okuma becerisini geliştirmek yolunda en önemli araç ise seçilecek olan metinlerdir³⁶. Yabancılara Türkçe öğretiminde deyim öğretimi Orta Türkçe kurunda başlar, fakat öğrenci Temel Türkçe seviyesinde de deyimlerle karşılaşır. Bu nedenle deyimler dil

³⁵ Aydanur Özkan, "Anakara Üniversitesi Tömer'de Uygulanan Türkçe Öğretiminin Kurumsal Temeli ve Türkçe Öğretim Programı", *IV. Uluslararası Dünyada Türkçe Öğretimi Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, Ankara Üniversitesi, Tömer, İzmir 10-11 Mayıs 2001, s. 39-40-41.

³⁶ Bengisu Rona, George Dedes, "Dil Eğitiminde Amaç-Beceri, Metin Yapı İlişkileri", *Anakara Üniversitesi Dil Dergisi*, Sayı:82, 1999, s.67

öğretim sürecinin her seviyesinde mutlaka verilmelidir. Kelimelerin birinci anlamının dışında birçok anlama gelen ve soyut kavramlar olduğu için deyimlerin öğretimi normal kelime öğretiminden farklı olması gerekmektedir.

Deyimler kalıplaşmış sözcük gruplarıdır. Deyimlerde sözcüklerin yerleri değiştirilemez, yerlerine başka sözcükler konulamaz ve söz dizimleri bozulamaz.³⁷

Bu nedenle deyimlerin öğretimi, kavramlar gibi bütün olmalıdır. Deyimleri öğrenen bireyler, içinde bulunan kelimelerin anlamlarını hiç düşünmeden hangi durumlarda kullanılması gerektiğini öğrenmelidir. Öğrencilerinin kullanabileceği yerlerde yaygın olan deyimlerden başlanmalı, planlı bir şekilde verilmelidir. Ders öncesi hazırlık aşamasında ciddi çalışmalar yapılmalıdır. Deyimler seçilirken kelimeleri basit, anlaşılması kolay olan deyimler olmalıdır.³⁸ Metinlerle deyim öğretiminde metnin öğretilmek istenen deyim anlamını açıklayan, sezdirenen nitelikte olmasına dikkat edilmelidir.

Metinlerle deyim öğretiminde aşağıdaki yöntem izlenmelidir.

- 1- Öğretilmek istenen deyim metnin içerisinde koyu renkte yazılmalıdır.
- 2- Deyim metinden çıkartılarak farklı bir cümlede kullanılmalıdır.
- 3-Deyimin anlamı açıklanmalıdır.

3.6. Yabancılara Türkçe Öğretiminin Amacı

Dil öğrenme süreci bir alışkanlık ve şartlanma sorunu değil, yaratıcı bir süreçtir. Kişinin dışındaki tepkilerden çok; akılcı, zihinsel etkinliği yansıtır.³⁹ Kültürün kalbi olan dil, bilinçli kuralları öğrenme olarak da tanımlanabilir. Konuşma ,dinleme,okuma ve yazma becerilerinin bütünü olan dili öğrenme süreci kitlenin ihtiyacına göre şekillenir⁴⁰. Bu süreçte öğrenilmek istenen dili ortaya çıkaran kültürü de birlikte öğrenmek gerekir. Toplumlar en eski çağlardan beri birbirlerinin dillerini öğrenmek, kendi dillerini diğer

³⁷ İmran Karabağ,Leyla Coşan, “Türkçede Gönül, Kalp ve Yürek kelimeleriyle ilgili Atasözleri, Deyimler ve Bunların Almancadaki Karşılıkları”, *Ankara Üniversitesi Dil Dergisi*, Sayı: 96, 2000, s.5

³⁸ Sadık Yıldız, “Türk Dili ve Kültürünün Dünyaya Tanıtılması ve Tömer’in Rolü”, *Ankara Üniversitesi Dil Dergisi*, Sayı: 82, 1999, s. 57

³⁹ Aydanur Özkan, “Ankara Üniversitesi Tömer’de Uygulanan Türkçe Öğretiminin Kurumsal Temeli ve Türkçe Öğretim Programı ” , *IV. Uluslar arası Dünyada Türkçe Öğretimi Sempozyumu Bildirileri Kitabı* , Ankara Üniversitesi, Tömer, İzmir 10-11 Mayıs 2001, s. 41.

⁴⁰ Bengisu Rona, George Dedes, “ Dil Eğitiminde Amaç-Beceri, Metin Yapı İlişkileri”, *Ankara Üniversitesi Dil Dergisi*, Sayı:82,1999, s. 67.

toplumlara öğretmek çabası içersinde olmuşlardır. Bunun dini, siyasi, ekonomik nedenleri vardır. Türkçe, birçok toplumda anadili ve resmi dil olmasına rağmen diğer toplumlara öğretilmesi üzerinde pek durulmamıştır. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin tarihine baktığımızda 11. yüzyıldaki Kaşgarlı Mahmud'un Divanü-Lugat-it Türk'ünü görürüz. Araplara Türkçe öğretmek amacıyla yazılmış Divan, Türkçenin zenginliği vurgulamasının yanı sıra tüm Türk diyalektlerini içine alan, Türk boylarının yaşayışlarını, yaşadıkları coğrafyayı anlatan atasözlerini, deyimleri içine alan bir kültür hazinesi niteliği taşımaktadır.

Daha sonra 15. yüzyılda Ali Şir Nevai, Muhakemet'ül Lugateyn adlı eseriyle Türk gençlerine Türkçenin güzelliklerini anlatmaya çalışmıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Acemi Okullarında yabancı dil olarak Türkçe dersleri yapılmıştır.⁴¹ Türkçenin yabancılara öğretilmesinin en yoğun öğretildiği dönem Kıpçak Türkçesi dönemidir. Mısır'a yerleşen Kıpçaklar zamanla idareyi ele geçirmesiyle Türkçe daha da önem kazanmıştır. Memlükler'in en önemli hükümdarı olan Sultan Baybars, Kırım doğumludur.⁴² Ülkemizin 1923 yılında cumhuriyetin ilanı ile uluslar arası düzeyde yerini almasıyla dil ve kültür politikaları oluşturulmuş, bu konudaki çalışmalara ağırlık verilmeye başlanmıştır. 1950 yılından sonra üniversiteler bünyesinde Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi daha sistemli ve ciddi biçimde ele alınmıştır. Bilim ve teknolojinin gelişmesiyle mesafenin bir sorun olmaktan çıktığı dünyamızda kitle iletişim araçlarının, özellikle de internetin yaygın olarak kullanımıyla farklı kültürlerin birbirleriyle münasebetleri ve etkileşimleri kolaylaşmıştır. Aynı tüketim maddelerini kullanan, aynı şekilde giyinen, aynı şeyleri seyreden, aynı müziği dinleyen, aynı kitapları okuyan farklı kültürlerde yetişmiş insanların etkileşimleri ortak bir kültüre doğru giden dünya insanı modelini ortaya çıkarmıştır. Fakat bu ortak kültüre doğru gidiş bir mozaik oluşturmaktadır. Kültürel etkileşim kimi zaman tabii seyri içinde gerçekleşse de, kimi zaman da söz konusu kültürün taşıyıcısı fertlerin veya idaresinin çabaları sonucu gerçekleşmektedir. İkinci durum söz konusu olduğunda kültür ve dilinin zenginliğine, büyüklüğüne inanan milletler başkalarının da dillerini öğrenmesi için çaba harcarlar. Bu çaba, o millet ve ülkenin dünyadaki yeri, etkisi ve

⁴¹ Aydanur Özkan, "Anakara Üniversitesi Tömer'de Uygulanan Türkçe Öğretiminin Kurumsal Temeli ve Türkçe Öğretim Programı", *IV. Uluslar arası Dünyada Türkçe Öğretimi Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, Ankara Üniversitesi, Tömer, İzmir 10-11 Mayıs 2001, s. 38.

⁴² Aydanur Özkan, "Anakara Üniversitesi Tömer'de Uygulanan Türkçe Öğretiminin Kurumsal Temeli ve Türkçe Öğretim Programı", *IV. Uluslar arası Dünyada Türkçe Öğretimi Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, Ankara Üniversitesi, Tömer, İzmir 10-11 Mayıs 2001, s. 38.

gücünün bir göstergesidir. Dünyanın en gelişmiş, en yerleşik dillerinden biri olan Türkçenin yabancılara öğretimi bir devlet politikası haline gelmelidir.⁴³ Avrupa Birliği içersinde yerini almaya çalışan ülkemizin tam üyeliği kesinleştiğinde Türkçeye olan ilginin artacağı aşikârdır. Bu nedenle Türkçe öğretiminin etkin ve doğru bir şekilde yapılması gerekmektedir. MÖ 3.yy'da Hun Devleti'nden itibaren devlet dili olarak kullanılan Türkçeyi, dünyanın sayılı zengin kültürleri arasında yer alan Türk kültürünü dünyaya tanıtmamız gerekmektedir.⁴⁴ Dil ve kültürümüzü tanıtarak ülkemize sayısız dostluklar kazandırmamız ve bunun neticesinde siyasi, ekonomik, sosyal faydalar elde etmemiz mümkün olacaktır. Bu gayelere ulaşmak ancak Türk dili ve kültürünü dünyaya tanıtmak üzere sistemli, kalıcı ve başarılı bir yapı kurarak mümkün olabilir.

3.6.1. Türkçe Öğretiminde Yabancı Dil Kullanımı

Deyimler çoğunlukla gerçek anlamlarından farklı bir anlam taşıyan, en az iki sözcükten oluşmuş duygu ve düşünceleri dikkati çekecek biçimde anlatan söz ya da sözcük grubudur. Dil öğreniminde önemli bir yere sahip olan deyimler özel ve mecaz anlamları nedeniyle öğrenilmesi güç bir konudur. Bu nedenle yabancılara Türkçe öğretiminde bugün dünya dili olarak kabul edilen İngilizceden faydalanmak işimizi kolaylaştıracaktır. Metinlerle deyim öğretirken, öğretmeye çalıştığımız deyimın İngilizce karşılığını vermek öğrenci grubunun ilgisini çekecek, hazır bulunuşluluk düzeyini arttıracaktır. Kültürler arası benzerlikleri ortaya koymak amacıyla da dilimizde var olan deyimlerin İngilizce karşılıkları verilebilir.

Yabancılara Türkçe öğretiminde deyim öğretimi söz konusu olduğunda İngilizceden yararlanmadaki en büyük sıkıntı deyimlerin çoğunda kalıplaşmış sözden çıkan anlamın, sözcüklerin gerçek anlamından başka olmasıdır. Bu nedenle İngilizce karşılığı verilecek deyimlerin seçiminde Türkçede anlam ve kullanılan kelimeler olarak birebir karşılığı olan deyimler olmasına dikkat edilmelidir.

Konuyla ilgili kaynak incelemelerine bakıldığında Türkçede "**bardaktan boşanırcasına yağmur yağmak**" deyiminin İngilizcedeki karşılığı olan "It's raining cats and dogs" örneği deyimlerin öğretiminde İngilizceden yararlanmanın büyük sıkıntılar

⁴³ Sadık Yıldız, "Türk Dili ve Kültürünün Dünyaya Tanıtılması ve Tömer'in Rol", *Ankara Üniversitesi Dil Dergisi*, Sayı:82, 1999, s. 57

⁴⁴ Sadık Yıldız, "Türk Dili ve Kültürünün Dünyaya Tanıtılması ve Tömer'in Rol", *Ankara Üniversitesi Dil Dergisi*, Sayı:82, 1999, s. 59

ortaya çıkaracağıının düşünülmesine neden olmuştur. Fakat buradaki asıl sorun öğretilecek deyimlerin seçiminden kaynaklanmaktadır. Dilimizde kullanılan kurallı cümle niteliğindeki birçok deyimın İngilizce karşılığı anlam ve kelime olarak birbirleriyle örtüşmektedir. Anlam ve kelime olarak birbirine karşılık gelen deyimlerin seçilmesi yabancılara deyim öğretiminde işimizi kolaylaştıracaktır.

Gökhan'ın babası uzun zamandır kanser tedavisi görüyordu. Hastane bahçesinde beklerken babasının doktorunun yanına geldiğini gördü.

3.6.1.1. Hastalık

Babası kansere yenik düşmüş, hayatını kaybetmişti. Aldığı haberle Gökhan **kendinden geçmişti.**

Kendinden geçmek: pass out

When Gökhan got the news, he **passed out**

Örnekler:

Tuzağa düşmek: Fall into a trap

Göz yummak: close one's eyes to something

El değmemiş: untouched

Yüreği hoplamak: heart misses/skips a beat

Sabrı tükenmek: out of patience

Kan beynine sıçramak: a (sudden) rush of blood (to head)

Kendinden geçmek: pass out

Yola düşmek: hit the road

Fırsat kollamak: seize the opportunity

İliğine işlemek: to the bone

Kendini kaybetmek: to lose oneself in someone or something

Kulağına inanmamak: not believe ears

Ateş olmayan yerden duman tütmez: no smoke without fire⁴⁵

Yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde İngilizceden faydalanmada ortaya çıkabilecek bir diğer sorun ise öğretimi gerçekleştirecek olan öğretmenin İngilizceye ne kadar hakim olduğudur. Deyimlerinin seçimini gerçekleştirecek öğretmenin ileri düzeyde İngilizce biliyor olması gerekmektedir. Bu nedenle ülkemiz üniversitelerinde Türkçeyi yabancı dil olarak öğretecek elemanların yetiştirildiği ayrı bölümler açılmalıdır. Ayrıca bu bölüm öğrencilerinin yurt dışında staj yapma zorunlulukları olmalıdır.

---

⁴⁵ İrfan Baygöl, *İngilizce Deyimler*, Engin Yayınevi, Ankara, 2008

BÖLÜM IV

4.1. Cahit Uçuk'un Hikâyelerinin Kompozisyon Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi

4.1.1. O Ağacın Altı

O ağacın altı modası çıktı... diye düşündü emekli emniyet amiri. Şarkıda, türküde, resimde, karikatürde; ama cinayette ilk galiba?

Daha çok **kulak kabarttı** yanında konuşulanlara. Birisi çıtı-pıtı, güzel mi güzel, sarışın bir kızdı. Öbürü uzun boylu, siyah saçlı, sert görünümlü bir genç kadındı. Sigara içiyorlardı, değme tiryakilere **parmak ısırtacak** bir şekilde.

Kocaman mavi gözlerinde öc almanın sevinci vardı. Yumuşacık, tatlı sesine ne de yabancıydı ağızından çıkan sözler.

Böyle yaptığımı hiç pişman değilim... Kendimi öldürecektim. Sonra aklım başıma gelince niye ölecekmişim? Onu tümüyle ortadan kaldırıyorum olur biter, dedim. Yapanlar nasıl yapıyorlar? Benim bir eksikim mi var onlardan?

Emekli olsa da, mesleği bırakalı yıllar geçse de böyle bir olayın kokusunu aldı mı heyecanı son durağa varırdı. Şimdi niye öyleydi, o haldeydi emniyet amiri. Yıllarca ne çetin, çözümsüz cinayetleri gün ışığına çıkarmıştı.

Kulağı, o en küçük fısıtıları bile duyan kulağı onlardaydı.

Şimdi rahatım Serapçığım... Hem de nasıl rahat!

Öbürü fısıdayarak sordu.

Nereye gömdün?

Cevap vermedin soruma.

Sarı kız, başını kaldırdı arkadaşına baktı. Kararlıydı. Sırrını dönecekti ona.

İlkten söyledim ya, o ağacın altına gömdüm. Onunla birlikte bütün aşkım, gençliğim gömüldü oraya. Ben iflah olmam artık Serapçığım.

Emekli emniyet amiri gülümsedi belirsizce.

Şimdi gideriz oraya... Mademki benim aşk hikâyemi yazmak istiyorsun aşkımı gömdüğüm yerleri de görmelisin.

Vapur ada iskelesine yanaştı. Kızlar vapura doğru yürüdüler. Emniyet amiri de peşlerinden...

Adaya geldiklerinde kızlar kocaman bir çamın altında durdular ve işte hayatım bütün hikâye burada başladı ve burada gömüldü dedi genç kız.

Ağacın geniş gövdesinin altında pikniklerini yaptılar ve fısıldaşarak uyudular.

Emekli emniyet amirinin **İÇİ İÇİNE SİĞMİYORDU**. Uyanmalarını **DÖRT GÖZLE BEKLIYORDU...**

Kızlar bir süre sonra keyifle uyandılar. Sarı, gerindi, esnedi. Uykuya doymamış bir hali vardı. Fakat, kalkıp oturdu.

Gidelim mi Değirmen Plajı'na?

Açıldı mı acaba?

İsterse açılmasın! Bu mevsimde denize bayılırım. Bikinim içimde zaten!

Öbür kız, fıkırdadı.

Az da ateşli değiliz yani! Benim de mayom içimde... Yemeklerimiz hozmoldu mu dersin?

Ooo! Ben acıktım bile!

Kızlar, kıkırdaşa, fıkırdaşa yokuştan inerlerken; emekli emniyet amiri onları gözlüyordu. Sonra usulca sindiği ağacın ardından çıktı. O ağacın altına koştu.

Bir süre dikkatle toprağı gözden geçirdi. Sonra çakısını çıkardı. Zaten kabarıkça duran kırmızı torağı kazmaya koyuldu. Sonra elleriyle toprağı eşeledi. Toprağı attı. Orada küçük bir çukur açıldı.

Heyecanı son durağı varmıştı yine. Soluk soluğı daha daha eşeledi. Ve birden duraladı. Çukurun içinde bir şeyler vardı. Bunlar lokma lokma, parça parça bölünmüş genç bir erkeğin kendisi değil, sadece resimleriydi.

kulak kabartmak: Dinlemiyormuş gibi görünerek dinlemek

Kulak: Başın her iki yanında bulunan işitme organı(somut)

Kabartmak: Kabarmasını sağlamak(somut)

Kulak(gerçek anlam-somut)+Kabartmak(Mecaz anlam-soyut)

Parmak ısırma: Hayret içinde kalmak ⁴⁶

Parmak: İnsanda ve bazı hayvanlarda ellerin ve ayakların son bölümünü oluşturan boğumlu, oynak, uzunca organlardan biri.(somut)

Isırma: Dişleri arasına alıp sıkma.(somut)

Parmak(Mecaz anlam-soyut)+Isırma(Mecaz anlam-soyut)

İçi içine sığmamak: Heyecanlanıp sevinmek ⁴⁷

İç: Herhangi bir durumun, cismin veya alanın sınırları arasında bulunan yer.(somut)

Sığma: Kaba bir yere bütünüyle girebilmek (somut)

İç(gerçek-soyut)+ Sığma(Mecaz-soyut)

Dört gözle beklemek: Büyük bir istek ve sabırla beklemek

Dört: Dört sayısının adı(somut)

Göz: Görme organı(somut)⁴⁸

⁴⁶ <http://tdkterim.gov.tr/atasoz/?kategori=atalst&kelime=parmak+%FDs%FDrmak&hng=tam>

⁴⁷ <http://tdkterim.gov.tr/atasoz/?kategori=atalst&kelime=i%E7i+i%E7ine+s%FD%F0mamak&hng=tam>

Beklemek: Bir iş oluncaya kadar bir yerde kalmak.(somut)

Dört(Mecaz-soyut)+ Göz(mecaz-soyut)+Beklemek(gerçek-somut)

---

⁴⁸<http://tdkterim.gov.tr/atasoz/?kategori=atalst&kelime=d%F6rt+g%F6zle+beklemek&hng=tam>

4.1.1.1.KOMPOZİSYON DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ

Öğrencinin Adı- Soyadı:						
Tarih:						
Kompozisyon Konusu:						
Değerlendirme Ölçütleri	Çok iyi (4)	İyi (3)	Orta (2)	Yetersiz (1)		
Kompozisyon Planı Hazırlayabilme	*					
Konuya uygun başlık koyabilme	*					
Yaratıcılık	*					
Düşünceyi Geliştirme Yollarından Yararlanabilme (Örnekleme, Karşılaştırma, Tanımlama...)	*					
Soyut ve somut kelimeleri kullanma sıklığı	Soyut:8 Somut:106					
Dilbilgisi Kurallarını Doğru Uygulayabilme	*					
Noktalama İşaretlerini Doğru Kullanabilme	*					
Deyim ve atasözlerini cümleye uygun olarak kullanabilme	*					
Yazının açık ve yalın olmasını sağlayabilme	*					

4.1.2. Kuş Kanadında

Anası tarladan dönen oğluna bir tas ayran getirdi. Yiğit oğlunun karşısına, çimene **diz çöktü.**

Kurtulur mu dersin pamuğumuz?

Delikanlı, tasa el atamayacak kadar yorgundu.

Allah'ın izniyle! Dedi.

Hay ellerin dert görmesin oğul! Yoksa mahvolmuştuk. **İflahımız kesilmişti** bu yıl!

Delikanlı tası dikti başına. Şu ağız da ne aptaldı. Bir yudum tattırdın mı gerisini siler süpürürdü. Ağızının kenarlarından sızarak ayranı içti. İçinin yangınına iyi gelmişti. Sonra uzandı otların üstüne. Koca çınarın gölgesi serindi. Gözleri yapraklarda. Bir yaprak güneşin birazına gövdesini açmıştı. Öbür yaprak yanında. O bir başkasının yanında. Elele, dostça, yeşil yeşil güneşi sokmuyorlardı gövdelerinin kuytu serinine. Bu nasıl bir uyumsuz? Nasıl bir birlik? Rüzgâr esiyor olmalıydı tepelerde. Arada bir soluklanıyor, kıpırdaşıyordu yapraklar. Sırma çizgilerle sızıyordu güneş.

Oğul, ekmeğin, aşın...

Yok anam yiyesim yok şimdi. Hele bir dinleneyim, gücüm yerine dönsün.

Sinekler, karıncalar komazlar sana oğul!

Onlar da nasiplerini alsınlar hele...

Gözleri kapanıyordu. Göz kapaklarında sıra sıra pamuk fideleri uzayıp gidiyordu. Ta denizin oralara dek. Bu kez neden böyle tükenmişlik gelmişti gözdesine? Tüm gücü yitmişti. Oynak yerlerinde sızım sızım bir yorgunluk. Midesi de bulanıyordu. Çıplak gövdesinde ilaç püskürtme makinasının sarı maden deposu, elinde ucu ağı üfleyen araç. Boydan boya günün ezici sıcaklığında yürümüş dönmüştü, yine yürümüşdü dönümlerce pamuk tarlasını.

Gözlerinde Ankara Hukuk. Kitaplara, koca koca kitaplara yıllarca eğilen başı ortalık birbirine girerken, sağlar sollarla vuruşur dövüşürken o, hiçbir fırsatı kaçırmamış, sınavlarını vermiş, hem de üstün bir dereceyle okulunu bitirmişti. Şimdi askerlik vardı. Vatan borcu. Onu da yapacaktı. Sonra Ankara'daki fakülte arkadaşı kıza gidip Eh, diyecekti, okul dedin bitti. Askerlik dedin yaptık. Götürsem mi seni kocamış anacığımın elini öpmeye?

Gülümsüyordu. Yapraklar dalgalandı. Pamuk fideleri denize dek uzandı. Sonra her şey silindi gözlerinden.

Birden gözlerini açtı. Anasıydı başucunda. Dinlendin oğul, uyudun gün boyu... Şu teyzenin küçücük tarlasına da bir ilaç atıversen ha oğul? Sevabı büyük!

Kalktı, Gözleri karardı hafiften. Birden kalkmış olmalıydı. Yakınında duran pompasının kayışlarını omuzlarına geçirdi. Teyzesinin tarlasına yürüdü.

Boy boy fideler, yapraklar, dallar kırmızı böcülerle sıvama kaplı. Pamuk kalaklarının gözleri yumuluydu henüz. FISS!, FISS!, FISS! Ölüm püskürüyordu çıplak sırtındaki depodan çıkan agu.

Deniz mavi mavi gerilerde, dağlar buğulu buğulu mavi göğe **baş kaldırmış**. Güneş kaynar yağ döküyor başına.

İlkten püskürtücüyü tutan elinin gücü bitti. Sonra tüm yaşam gövdesinden aktı, gitti.

Bir uğultu duyuyordu tepesinde.

Güneş çarpmış olmalı!

Nazar değdi yavruma... Uyy oğul...

Şehre götürelim ölüyor yiğit...

Bir ses duydu en son.

Çıplak gövdesiyle ilaç sıkılmış... Bu pamuk ilacı tüm zehirdir. İflah olmaz gayrı, vahh, VAHHH!

Uzak yabancı bir duygu geçti başının içinden. Ölüm bu mu ki! Güzelmiş...

Sonra bütün sesler dindi. Bir kuş kanadındaydı. Tüm yüklerden arınmış. Bir kuş kanadında maviliklere doğru.

Diz çökmek: Dizlerini yere koyarak durmak.⁴⁹

Diz: Kaval, baldır ve uyluk kemiğinin birleştiği yer(somut)⁵⁰

Çökmek: Bulunduğu düzeyden aşağı inmek.(somut)⁵¹

Diz(Gerçek-Somut)+Çökmek(Gerçek-Somut)

İflahını kesmek: Birinin gücünü tüketip, onu bir şey yapamaz duruma getirmek.⁵²

İflah: Kötü, güç bir durumdan kurtulma (soyut)⁵³

Kesmek: Bıçak, makas gibi bir araçla bir şeyi ikiye ayırmak, parçalamak(somut)

İflah(Gerçek-Soyut)+kesmek(Mecaz-Soyut)⁵⁴

Cana kıymak: Öldürmek⁵⁵

Can: İnsan ve hayvanlarda yaşamayı sağladığına ve ölümlle vücuttan ayrıldığına inanılan madde dışı varlık.(Soyut)⁵⁶

Kıymak: Çok ince ve küçük parçalar halinde dilimlemek(somut)⁵⁷

Can(Gerçek-soyut)+kıymak(Mecaz-soyut)

Baş kaldırmak: Ayaklanmak, yönetime, buyruğa karşı gelmek.⁵⁸

⁴⁹ Deyimler sözlüğü Aksoy, Ö.Asım. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 7. Baskı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1988, s: 241

⁵⁰ Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s:606

⁵¹ Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s:500

⁵² Deyimler sözlüğü Aksoy, Ö.Asım. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 7. Baskı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1988, s. 387

⁵³ Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s.1048.

⁵⁴ Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s.1282.

⁵⁵ Deyimler sözlüğü Aksoy, Ö.Asım. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 7. Baskı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1988. s:182.

⁵⁶ Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s.379.

⁵⁷ Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s.315.

Baş: İnsan ve hayvanların beyin, göz, kulak, burun, ağız gibi organları kapsayan vücudun üst veya önünde bulunan bölüm.(Somut)

Kaldırmak: Bulunduğu yerden almak.(Somut)⁵⁹

Baş(Mecaz-soyut)+Kaldırmak(Mecaz-soyut)

---

⁵⁸ Deyimler sözlüğü Aksoy, Ö.Asım. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 7. Baskı, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1988. s.120

⁵⁹ Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s.228

4.1.2.1. KOMPOZİSYON DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ

Öğrencinin Adı- Soyadı:						
Tarih:						
Kompozisyon Konusu:						
Değerlendirme Ölçütleri	Çok iyi (4)	İyi (3)	Orta (2)	Yetersiz (1)		
Kompozisyon Planı Hazırlayabilme	*					
Konuya uygun başlık koyabilme	*					
Yaratıcılık	*					
Düşünceyi Geliştirme Yollarından Yararlanabilme (Örnekleme, Karşılaştırma, Tanımlama...)	*					
Soyut ve somut kelimeleri kullanma sıklığı	Soyut:11 Somut:94					
Dilbilgisi Kurallarını Doğru Uygulayabilme	*					
Noktalama İşaretlerini Doğru Kullanabilme	*					
Deyim ve atasözlerini cümleye uygun olarak kullanabilme	*					
Yazının açık ve yalın olmasını sağlayabilme	*					
Etkili bir sonuç yazabilme	*					

4.1.3. Son Anahtar

Duvağı köpük köpüktü başında. Elbisesi, masal sultanlarının kaftanlarına benziyordu. Uçuk pembe saten düşes üstüne, solgun renkli boncuklar, gözyaşı benzeri inciler, yıldız yıldız taşlarla şakayikler işlemeliydi.

Aklı almıyordu bütün bu olanları. Bu sabah nerede gözlerini açmıştı? Şimdiyse neredeydi? Sonra nereye gidecekti?

Yeni nikâh olduğu kocasının kolunda ağır ağır, adım adım yürüyordu. Ardında uzun kuyruğunu tutan küçük küçük oğlanlar.

Konukların sıkışa sıkışa daralttıkları geçitten ilerliyorlardı salonun baş köşesine doğru.

Kulağına yüksekçe söylenen bir çift söz çarptı. (Gecekonduluydu) **İçi cız etti.** Bir başka söz daha duydu. Dünya güzeli su dökemez eline! Dönüp araştırdı söyleyeni. Şakaklarında gümüş saçları parlayan bi erkekti. Gülümsemek geldi içinden ona. Tuttu kendini.

Güzel, çok güzel olduğunu biliyordu. Böylesine göz kamaştırmasaydı, gelip de bu zengin, kibar genç fabrikatör alır mıydı onu? Hem de nereden? Gecekondusundan!

Gecekonduluyum. Doğma büyüme. Ama okudum... Lise, Üniversite. Lisan biliyorum. Diye kendimi savunmak istemesine değin gecekondu dilberi! Sözünün düştüğü yer, **yüreği yanıyordu** par par.

Düğün gecesinin sabahıydı. Uyuyamamıştı sabaha dek. Bir fırtınaydı kendini kaptırdığı.

Kocası yarı çıplaktı yatakta. Yorgun, tok esniyordu. Arada:

Ninem diyordu karısına... Bir çin porseleni gibi güzeldin gece... Karıların gözlerini kamaştırdın. Bizim sosyetikler, kendi kızlarından birini almadığıma kudurdular, çatladılar kıskançlıklarından... Tabi ben de keyiften dört köşe! Kızları tanırım... Birer birer benim garsoniyerin kapısını aşındırmışlardır. İlkten seni de tuzağıma çekmek

istemiydim ama hemen anladım. Başımı sert taşa çarpmışım. İşte sonunda biz tuzağına düştük. Sazlıçeşme güzelinin!

Cemile içerliyodu kocasına fakat böyle sözlere nasıl cevap verileceğini bilmiyordu. Acaba hep bu tekerlemeyi duyacak mıydı? Sazlıçeşme güzelini!, gecekondulu bülbülü!...

Sosyetik diye bir kelime var mı sözlükte?

Hoppala! Ayol karıcığım bilmiyor musun bunu? Lügatte yok ama bilgiç karılar kendi kendilerine bu adı koymuşlar. Daha ne adları vardır!

Neler mesela?

Kaymak takımı! Orlon takımı filan!

Cemile güldü. Bu evlenmeyi şimdi çok komik buluyordu. Yakışıklı, genç, zengin kocası düğün gecesinin sabahında maskesini atmıştı yüzünden. Gevşek, tasasız, rahat, derinliği olmayan bir adamdı.

Bir acıma ve tikslenme duygusuyla doluydu yüreği. Biri öbüründen eksik değildi. Bütün bu müddet ümitleri? Hayallediği yüksek yaşayış!

Sallanarak kalktı yataktan.

Sen mi önce banyo yapacaksın sevgilim?

Dönüp kocasına baktı. Kollarını başının altında kavuşturmuştu. Boynundaki ince altın zincirle kırmızı renkli bir deniz böceğinin çengel ayağı asılıydı. Kendi kendine aşık, kendine tutkun bir çalım vardı.

Gülümsedi Cemile.

Hayır! Banyoyu almıyorum sadece yüzümü yıkayacağım!

A... Sen bilirsin cicim!

Otel odasının yabancı havasında, yadırgamış, tedirgin bir yeni gelindi. Sonu nereye varırdı bu evliliğin? Bilemiyordu Cemile. Okulda öğretmensiz kalan öğrencilerini düşününce **burnunun direği sızladı**. Onları bu yabancı adamın koynunda sabahlamak için

mi bırakmıştı? Sadece onlar mıydı geriye kalanlar? İki göz bir kondu yapabilmenin kurumuyla kendini dünyanın en mutlu erkeği gören babacığı, kızı öğretmen aylığına kavuşunca çamaşıra gitmeyen anacığı, küçük kızkardeşi. Şu anda gözlerinde göremediğı düğünün görüntülerinin duşu, okulundaydı.

Balayından evlerine döndüklerinde; Cemile, şaşırıldı. Döşeli dayalı bir salon, beş odalı bir apartmanda bir uşak, bir orta hizmetçisi bir de aşçı vardı. Kahvaltı yataklarına geliyordu. Kocasını öğleye doğru işe gidiyordu. Yemeğe buyurtuyorlardı bir süre sonra. Acıkmadan sofraya oturuyordu. Yeniden yatıyordu. Kitap okuyor, kestiriyordu. Sonra telefonlar çalıyor, sinemaya gitme çağrıları, pokere, beziğe davet ediyordu yeni ahbablar. Hepsine özür diliyordu. Akşam evde baş başa yemeğe fırsat yoktu. Akrabalar, yeğenler, yengeler, teyzelerle ev dolup boşalıyordu. Genç adam da bundan dert yanmıyordu. Mutluydu yeni yaşayışından.

Cemile, güzel, süslü elbiseleri içinde şaşkındı. Ne yapacağını, ne ile vakit geçireceğini kestiremiyordu. Günler geçmiyor çalışmayınca demişti kocasına.

Poker, bezik, satranç hatta konken öğrenmelisin güzelim! Yoksa canın sıkılır hanımların arasında...

Benim aklım ermiyor bu oyunlara! Hem de sevmiyorum! Yine öğretmenliğe başlasam... Kocasının yüzü buruşmuştu tiksinti ile.

Yo karıcığım elin piçleriyle uğraşmana müsadem yok...

Bir süre düşünmüştü.

Yarın toplaşın bizim evde... Oynamasan de seyredersin vakit geçer... Ben organize ederim her şeyi üzülme zor değildir bu işler... Alışmaya çalış... Seni ev haliyle görmeye can atıyor sosyetik karılar. Kahkahalarla gülüyordu kocası keyfinden. Arkandan ne adlar taktılar sana.

Biliyorum.

Biliyor musun?

Düğün gecesinde sayın konukların fısıltılarından öğrenmişim. Gecekondu bülbülü, Sazlıçeşme güzeli...

Boşver onları cicim... Hepsi senin yerinde olmaya **can atardı**. Yarın topla orlon takımını... Göster onlara gecekondu bülbülü nasıl oluyormuş?

Cemile, şaşırtmıştı konuklarını. Evin havasındaki değişiklikleri sezmekte gecikmemişlerdi. Genç kadının o güne dek parası olmamıştı. Bu demek değil di ki görgü ve bilgidен de yoksundu. Salonun duvarlarında pek sevdiği yabancı ve yerli sanatçıların eserlerinden birkaç tablo asılmıştı. Masaların üzerinde Japon özel tarzında düzenlenmiş çiçekler. Saksılarda ev içi fidanları. Evin içine taze bir hava getirmişti.

Gelenler en süslü, en göz alıcı elbiselerini giymişlerdi. Cemile ise onların aksine Siyah ve düz yakasında zarif bir seramik iğne, ayağında dekolte bir iskarpin. Süslüler pırlantalar, zümrütler... Kendi deyimlerine göre şoke olmuşlardı. Bu ne zerafet güzelim! Bir prenses vallahi gerçek bir prenses. Diye başladılar. Sonra masalara oturuldu. Grup grup poker, satranç, bezik ve konken oynayacaklardı konuklar. Cemile, aralarında dolaşıyor, ağırlıyordu misafirlerini.

Akşam kocasıyla ancak yatak odalarında yalnız kalabildi. Genç adam kıvançlıydı salonun yeni düzeninden.

Pastaları, çörekleri, börekleri sen mi hazırladın sevgilim? Aşçı başı söyledi mutfaktan çıkmamışsın.

Evet!

Bravo doğrusu sana. Nasıl geçti günün?

Parlak dedi Cemile.

Ee ... Anlat bakalım.

Poker masasında misafirlerin biri tek taş yüzüğünü koymuş para yerine. O sırada çaya buyur etmiştik salonun yemek köşesine. Döndüklerinde kıyametler koptu, yüzük **yok olmuştu** ortadan.

Yok canım! Sonra...

Sonrası bana düştü... Misafirlere içimizde bir muzip arkadaş oyun oynuyor fakat bu üzücü bir sonuç verebilir. Şimdi lambaları söndüreğim hepimiz oyun masasının önünden birer yol dolanacağız. Yüzük masaya konulmalı...

Kahkahaları kopardı kocası. Koşup Cemileye sarıldı. Öpücüklerle boğdu onu.

Cemile, şaşkındı. Kocasının üzerinde hiçbir etki bırakmamıştı gündüzki olay. Her şey onu sıyrıp geçiyordu. Hayal kırıklıkları yüreğine batıyordu cam parçaları benzeri.

Düşüncelere dalma beybi! Elbise değiştir. Böyle matemli siyahlara bürünme. Şu açık renk, sırtı çıplak boncuklu elbiseni giy sırtına. Elmasları tak! Bizim grup Boğazda bir gece kulübü açıldı oaraya gidiyoruz... Güzel ol bir tanem görenlerin gözlerini kamaştır bu gece.

Gerçekten göz kamaştırıyordu Cemile. Gölgele içinde dans ediliyordu. Kocasıyla dansa elverişli bir durum bulamamıştı. Kendine çok yabancı gelen bir sürü erkeğin kollarının çemberinde dolanıyor, dolanıyordu pistin ortasında. Sıkıştırıyorlar, Öpmeye yelteniyorlardı adamlar. Cemileye içirmişti kocası.

Birazcık başı dönüyordu. Fakat aslında dönen midesiydi. İçi bulanmıştı. Erkekler birer birer kulağına aşk kelimeleri fısıldıyorlar ve hiç anlayamadığı bir anahtar kelimesinden söz açıyorlardı.

Bir aralık kocasını bulabildi.

Gitsek artık!

Gitsek mi bebeğim, eğlence daha şimdi başladı. Sen eğlenmiyor musun?

Cemile'nin cevabını bekleyemedi. Gruptan genç bir kadın götürdü kocasını. Tilki inine dönmüş salon sigara dumanından. Karanlık, ışıkların çoğu söndürülmüştü. Müzik yumuşak ve sıcaktı. Solist bir aşk şarkısı söylüyordu, açık seçikti bu şarkı.

Cemile, şaşkındı bu kişilerin arasında. Evlilik yaşantısı için nesi varsa yıkılmış, çökmüştü. Yüreği yaralıydı. Kocasını kendisinin sanmakla aldanmıştı. Sadece kendisinin değil herkesin kocasıydı. Kucaktan kucağa dolaşmıştı bütün gece.

Müzik susunca yorgun; baygın büyük masanın çevresine çöktüler. Kadehler yeniden çınlatıldı. Boşaldı doldu. Gözler parlıyordu karanlığın içinde. Gülüşüyodu genç kadınlar sıcak sıcak.

Cemile kocasının verdiği ilk içkiden sonra kadehine doldurulan viskileri boş bardaklarla değişerek kurtarmıştı kendini. İçlerinde bir tek ayık oydu.

Erkeklerden biri yavaşça gülerek;

Zamanı dedi.

Ve cebinden arabasının anahtarını çıkararak masanın ortasındaki çanağa attı. Kısa bir süre sonra çanak, anahtarlıklarla dolmuştu. Uçlarında renk renk biçim biçim arabaların anahtarlıklarıyla.

Cemile şaşkındı bakıyordu kocasına. Genç adam, nazlıydı biraz. Elinde anahtarı sallıyordu.

Biz çok yeniyiz daha.

Fakat genç kadınlardan biri kaptı elinden anahtarı. Sonra hanımların elleri üşüştü çanağın üstüne atmaca pençeleri misali. Sonra yumulu avuçlarında gizlenen anahtarlar ayrıldı bu eller çanaktan.

Cemile bu oyunun sırrını çözememişti. Gözleri kocaman kocaman açılmıştı bakıyordu. Bir tek anahtar kalmıştı çanağın içinde.

Birisi:

Bu da senin kısmetin diye fısıldadı Cemile'nin kulağına.

Dünyanın en mutlu kişisiyim ben!dedi. Bu anahtar benim. Al onu güzelim al lütfen...

Masanın çevresindekiler ona bakıyordu.

Al Cemile, geleneği bozma dedi birisi.

Cemile ürkekçe:

Bu oyunu oynamasını bilmiyorum ki dedi. Bir kahkaha ko-ptu.

Gururu inciniyodu gülüşlerden. Bilmeyebilirdi bu oyunu. Ama elbet öğrenecekti birazdan. Uzanıp aldı son anahtarı. O zaman bir alkış ko-ptu. Birisi hesabı gördü. Sonra hep birlikte kalktılar. Asansöre doluştular, kahkahalar, gülüşmeler içinde.

Sokağa çıktıklarında Cemile kocasını araştırdı gözleriyle. Masada elinden anahtarını kapam güzel sarışın kolundaydı. Ve kadınların hiç birisi kendi kocasının yanında değil, bir başka erkeğin kolundaydı. Cemile, birden oyunu anladı acıyla. Kocasına seslendi.

Benimle eve dönmüyor musun?

Genç adam sarhoştı. Güldü karısının bu sorgusuna kahkahalarla.

Beni bu gece başkasına kaptırdın ayol! Sen de elindeki anahtarın sahibine aitsin güzelim. Haydi gutnayı. Yarın sabah görüşürüz.

Gülüşmeler, kahkahalar Cemile'nin sesiyle durdu birden.

Pek sanmıyorum yarın sabah görüşeceğimizi. Kocası, şaşkın baktı güzel karısının yersiz öfkesine...

Cemile kendisini süzenlere bir süre baktı . Sonra çantasını açtı. İçinden büyükçe bir kara demir anahtar çıkardı. Çevresindekilere göstererek. Benim anahtarım işte bu! Yürüdü yanaşan taksilerden birine. Şöföre Sazlıçeşmedeki gecekondunun , babaocağının adresini verdi.

Aklı almamak:İnanılacak gibi olmamak, akla uygun gelmemek.⁶⁰

Akıl:Düşünme, anlama ve kavrama gücü.(Soyut)⁶¹

Almak: Bir şeyi veya bir kimseyi bulunduğu yerden ayırmak.(Somut)⁶²

Aklı(soyut-mecaz)+almamak(somut-mecaz)

⁶⁰ Deyimler sözlüğü Aksoy, Ö.Asım. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 7. Baskı, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1988, s.58

⁶¹ Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s.55

⁶² Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s.88

Tuzağa düşmek: Oyuna gelmek, kendisini kötü bir duruma düşürmek için hazırlanan oyunun kurbanı olmak.⁶³

Tuzak: Birini güç ve tehlikeli bir duruma düşürmek için kurulan komplo.(soyut)⁶⁴

Düşmek: Yerçekiminin etkisiyle boşlukta, yukarıdan aşağıya inmek.(somut)⁶⁵

Tuzağa (soyut-mecaz)+düşmek(soyut-mecaz)

Dert yanmak: Sıkıntı ve acılarını ona, buna anlatmak⁶⁶.

Dert: Üzüntü(soyut)⁶⁷

Yanmak: Ateş durumuna geçmek, tutuşmak. (Somut)

Dert(soyut-mecaz)+Yanmak(soyut-mecaz)

İçi bulanmak: Kusacak gibi olmak.⁶⁸

İç: Herhangi bir durumun, cismin veya alanın sınırları arasında bulunan bir yer.(somut)⁶⁹

Bulanmak: Her yanı bir şeyle kaplanmak.(soyut)⁷⁰

İçi(somut-gerçek)+bulanmak(soyut-gerçek)

Göz kamaştırmak: kuvvetli ışık veya parlaklık, kısa bir zaman için görüşü bulandırmak; 2) *mec.* bir niteliğiyle hayran bırakmak.⁷¹

göz: Görme organı(somut)⁷²

⁶³ Deyimler sözlüğü Aksoy, Ö.Asım. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 7. Baskı, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1988, s.649

⁶⁴ Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s.2261

⁶⁵ Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s.659

⁶⁶ Deyimler sözlüğü Aksoy, Ö.Asım. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 7. Baskı, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1988 , s. 229

⁶⁷ Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s.565

⁶⁸ Deyimlersözlüğü Aksoy, Ö.Asım. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 7. Baskı, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1988, s. 380

⁶⁹ Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s.1034

⁷⁰ Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s.353

⁷¹ <http://Tdkterim.Gov.Tr/Atasoz/?Kategori=Atalst&Kelime=G%F6z+Kama%Fet%Fdrmak&Hng=Tam>

⁷² Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s.507

Kamaştırmak: Kamaştırma işi.s:

(somut)

Göz(somut-gerçek)+ Kamaştırmak(soyut-gerçek)

Can atmak: şiddetle arzu etmek, çok istemek⁷³

Can: İnsan ve hayvanlarda yaşamayı sağladığına ve ölümle vücuttan ayrıldığına inanılan madde dışı varlık.(Soyut)⁷⁴

Atmak: Bir cismi bir yöne doğru fırlatmak(somut)⁷⁵

Can(soyut-mecaz)+atmak(soyut-mecaz)

Posasını çıkarmak: bir kişi veya şeyi sonuna kadar sömürmek:⁷⁶

Posa: Suyu alınmış her tür yiyecek maddenin atığı (somut)⁷⁷

Çıkarmak: Birinin ya da bir şeyin çıkmasını sağlamak.(somut)⁷⁸

Posasını(soyut-mecaz)+Çıkarmak(soyut-mecaz)

Ortaya dökmek: çıkarmak, göstermek⁷⁹

Orta: İki uçtan eşit uzaklıkta olan yer, durum.(somut)⁸⁰

Dökmek: Sıvı ya da tane durumunda olan şeyleri buldukları yerden başka yere boşaltmak.⁸¹

Ortaya(soyut-mecaz)+dökmek(soyut-mecaz)

El değmemiş: kız, namuslu olmak⁸²

⁷³ <http://Tdkterim.Gov.Tr/Atasoz/?Kategori=Atalst&Kelime=Can+Atmak&Hng=Tam>

⁷⁴ Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s. 379

⁷⁵ Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s.160

⁷⁶ <http://Tdkterim.Gov.Tr/Atasoz/?Kategori=Atalst&Kelime=Posas%Fdn%Fd+%E7%Fdkarmak&Hng=Tam>

⁷⁷ Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s.1818

⁷⁸ Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s. 470

⁷⁹ <http://Tdkterim.Gov.Tr/Atasoz/?Kategori=Atalst&Kelime=Ortaya+D%F6kmek&Hng=Tam>

⁸⁰ Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s. 2385

⁸¹ Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s.629

El: Kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümü.(somut)⁸³

Değme: Değme işi temas. (somut)⁸⁴

El (somut-gerçek) +değmemiş(somut-gerçek)

Rahat batmak:iyi bir durumdayken bu durumu olmayacak sebepler yüzünden bırakanlar için sitem yollu söylenen bir söz. ⁸⁵

Rahat: İnsanda üzüntü, sıkıntı, tedirginlik olmama durumu.(soyut)⁸⁶

Batmak: Bir sıvının üstüneyken içine gömülmek.(somut)⁸⁷

Rahat(soyut-gerçek)+batmak(soyut-mecaz)

4.1.4. Mucize

Gözlerini açınca, **kalbi çarparak** döndü, geniş yatağının sol yanına baktı. Yorgan açılmamış, yastık birgün evvelki kabartılmış haliyle duruyordu. Gözlerinde yaşlar belirerek, başını yastığın yumuşaklığına gömdü. Kocası gelmemişti. Bunu kısa fasılalarla tekrarlıyordu. Süheyla'yı büyük bir dehşet içinde, yalnız bırakmaktan çekinmiyordu.

Hıçkıkça, çıplak beyaz omuzlarında dalgalı siyah saçları ürperiyordu. Bir an doğrularak yatağın içinde oturdu. Yaprak yeşili gözlerinden sızan yaşları eliyle silerek dört yanına bakındı. Bu muhteşem eşyalarla dolu güzel zarif bir yatak odasıydı. Maun renkli geniş ve alçak karyola içinde yavruağzı pembe kadife yorganıyla rahat bir yataktı. Fakat Süheyla buraya geldiğinden beri bir gece bile derin bir uykuya dalamamıştı. Kuştüyü yatak kıtıkla doldurulmuş gibi sert geliyor ipek yumuşaklığıyla üstüne aldığı kuştüyü yorgan onu boğuyordu.

⁸² <http://tdkterim.gov.tr/atasoz/?kategori=atalst&kelime=el+de%F0memi%FE&hng=tam>

⁸³ Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s. 687

⁸⁴ Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s. 542

⁸⁵ <http://tdkterim.gov.tr/atasoz/?kategori=atalst&kelime=rahat+batmak&hng=tam>

⁸⁶ Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s. 1840

⁸⁷ Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s. 246

Kavafözün kristali üstünde, mavi pembe ışıklar saçan elmasları görünce, omuzlarını silkerek güldü.

Bunlar için miydi? Değmezmiş.

Yavaşça kalkarak elbise dolabına yürüdü, kapağı açtı. Soldaki küçük ve gizli çekmecenin anahtarını çevirdi. Oradan bir deste kağıt ve bir zarf alarak yatağın içine döndü. İlk önce büyük zarfın içindeki resmi çıkardı. Bu üç yaşlarında altın bukledi, iri parlak mavi gözlü bir çocuktü. Bir masa üstünde ayakta duruyor, sağ elini yalvarır gibi, öne doğru uzatmıştı.

Yavrum!...Kızım!...Çocuğum benim!...Diye hıçkırdı. Gözlerini kapamış kenarlarından sızan yaşlar yanaklarından akıyor, o evladını bağrına basmış gibi söylenerek iki yana sallıyordu. Bu salıntı yavaş yavaş durdu. Şimdi de resmi göğsünden ayırmadan dik bakışlarla erkeğın siyah gözlerine bakıyordu. Dakikalarca hiç kıpırtısız durdu. Sonra uçuk renkli kalın dudakları aralandı. Kısık bir sesle dua eder gibi mırıldandı.

Cevat! Beni affedecek misin? Beni affedecek misin?

Resmi bıraktı. Kağıtları karıştırmaya, okumaya başladı. Bunlar bir genç erkeğın bir genç kıza yazdığı aşk mektuplarıydı. Satırlarında berrak, aydınlık, temiz sevgi hala yaşıyordu.

Süheyla dehşetle açılmış gözlerini satırdan ayırmadan:

Aman Yarabbi! Ne delilik! Ben bir çılgın, bir biçareden başka bir şey değilim! Diye söyleniyordu. Kapıya baktı. Kağıtları, resimleri toplayarak, büyük zarfın içine yerleştirdi. Yavaş adımlarla dışarı çıktı. Odaya döndüğü vakit, elinde eski bir valiz vardı. İçini açtı.Soluk renkli bir ipek gömlek, yine öyle bir kilot ve buruşuk bir elbise çıkardı. Sırtındaki saten geceliği sıyrarak fırlattı. Bitişik kapıdan banyoya geçti Büyük süngeri sabunladı, Yüzünü, gözünü, vücudunu ovdu, ovdu. Uzun dalgalı siyah saçlarını bol bol yıkadı. Sular vücuduyla beraber gönlünü de yıkıyor gibiydi.

Onu görecekler, yoluna mani olacaklar gibi korku, kuşku içindeydi. Bornoza sarılarak içeri, odaya girince yüreğinde bir rahatlık duyarak geniş bir soluk aldı. Sonra aceleyle biraz evvel çıkardığı fanilaları, elbiseleri giydi. Saçlarını tarayarak ensesinde bir

topuz yaptı. Modası geçmiş eski bir manto, yine öyle bir şapka, elinde valizi bir hırsız gibi evinden kaçarak sokağa çıktı. O muhitin en zarif, en şık ve en harikulade güzel Süheyla'sı değişmiş yerine başka kadın gelmişti. Fakat bütün eksikliğe rağmen görülmemiş bir güzellikteydi. Kanı çekilmiş bembeyaz yüzünde yaprak yeşili iri gözleri birer kor ateş gibi yanıyordu.

Suheyla ne kıyafetinin ne bakışlarının farkında değildi. Rüzgara takılmış bir bulut gibi uçarak gidiyordu. Geniş caddelerden hep böyle geçti. Dar sokaklara gelince daha da hızlandı. Yanaklarının rengi büsbütün uçmuş, gözleri ateş gibi yanarak küçük bir evin kapısında durdu. Ufak bir anahtarla, elleri titreyerek kapıyı açtı. İçeri girdi. Aradan üç sene geçmemiş gibi her şey **yerli yerindeydi**. Tahtaları gıcırdayan merdivenleri koşar adımlarla çıktı. Yatak odasının kapısını açtığı vakit, kalbi duracak gibi göğsünde vuruyordu. Altın bukleleri yastığa sarkan küçük kızını gördü. Gözleri kapalı, alnında ıslak bir bez vardı. Cevat onun yatağı yanında bir iskemleye çökmüş, başı avuçlarının içinde duruyor, belki de ağlıyordu. Erkek, başını kaldırarak kızarmış gözlerle ona, ilk önce şaşkın, sonra durgun gözlerle baktı.

Çocuğunun babasına:

Geç mi kaldım?

Diye sordu. Cevat fısıldadı.

Doktor **ümit kesilmez** diyor.

Kadın mantosunu, şapkasını büyük bir çabuklukla çıkararak iskemlenin üzerine bıraktı. Yatağın kenarına oturdu.

Tifo değil mi?

Evet , seni istiyordu...Nasıl **haber aldın?**

Kalbim sana ve ona bağlıydı. Bana **haber verdi**...

Çocuk çok ağır bir tifo geçiriyordu. Yuvaya dönen ana bütün varlığını çocuğuna vererek yavrusuna baktı. Hastalık, hiçbir arıza bırakmadan geçti.

Doktorlar buna mucize dediler. Halbuki, bu mucizeyi yaratan anaydı.

Uykuya dalmak: Uyumayabaşlamak⁸⁸

Uyku: Dış uyaranlara karşı bilincin bütünüyle veya bir bölümünün yittiği tepki gücünün zayıfladığı ve her türlü etkinliğin büyük ölçüde azaldığı dinlenme durumu(somut).⁸⁹

Dalmak: Suyun içine bütünüyle ve hızla girmek.(somut)⁹⁰

Uykuya(somut-gerçek)+dalmak(soyut-mecaz)

Bağrına basmak: Sevgi ile kucaklamak, göğsüne yaslanmak⁹¹.

Bağır: Göğüs(somut):⁹²

Basmak: Vücudun ağırlığını verecek biçimde ayak tabanını bir yere veya bir şeyin üzerine koymak(somut)⁹³

Bağrına(somut-gerçek)+basmak(soyut-mecaz)

Suluk almak: Havayı ciğerlere çekmek⁹⁴.

Suluk: Akciğerlere çekilen akciğerlerden atılan hava veya ciğerlere hava alıp verme, nefes(somut).⁹⁵

Almak: Bir şeyi ya da bir kimseyi bulunduğu yerden ayırmak.(somut)⁹⁶

Suluk(somut-gerçek)+almak(somut-gerçek)

⁸⁸ <http://tdkterim.gov.tr/atasoz/?kategori=atalst&kelime=uykuya+dalmak&hng=tam>

⁸⁹ Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s. 2293

⁹⁰ Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s. 521

⁹¹ Deyimler sözlüğü Aksoy, Ö.Asım. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 7. Baskı, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1988. s. 112

⁹² Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s.194

⁹³ Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s. 226

⁹⁴ <http://tdkterim.gov.tr/atasoz/?kategori=atalst&kelime=suluk+almak&hng=tam>

⁹⁵ Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s. 2006

⁹⁶ Türk Tarih Kurumu, TDK Sözlüğü, Ankara, 1998, s. 288

4.1.4.1.Kompozisyon Değerlendirme Ölçeği

Öğrencinin Adı- Soyadı:					
Tarih:					
Kompozisyon Konusu:					
Değerlendirme Ölçütleri	Çok iyi (4)	İyi (3)	Orta (2)	Yetersiz (1)	
Kompozisyon Planı Hazırlayabilme	*				
Konuya uygun başlık koyabilme	*				
Yaratıcılık	*				
Düşünceyi Geliştirme Yollarından Yararlanabilme (Örnekleme, Karşılaştırma, Tanımlama...)	*				
Soyut ve somut kelimeleri kullanma sıklığı	Soyut:6 Somut:86				
Dilbilgisi Kurallarını Doğru Uygulayabilme	*				
Noktalama İşaretlerini Doğru Kullanabilme	*				
Deyim ve atasözlerini cümleye uygun olarak kullanabilme	*				
Yazının açık ve yalın olmasını sağlayabilme	*				
Etkili bir sonuç yazabilme	*				

4.2. Mevlana'nın Hikâyelerinin Kompozisyon Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi

4.2.1. Papağanın Kıyası

Bir bakkal vardı, onun bir de papağanı vardı. Yeşil renkli, güzel sesli ve konuşkan bir papağandı. Dükkanda bekçilik yapar, bütün alışveriş edenlere hoş nükteler söyler, onlarla şakalaşır. İnsanlara hitap ederken insan gibi konuşurdu, papağan gibi ötmeye de mahareti vardı. Efendisi, bir gün evine gitmişti. Papağan, dükkanı gözetliyordu. Ansızın bir kedi kovaladığı fareyi tutmak için dükkana daldı. Zavallı papağan can korkusundan, dükkanın bir başka tarafına kaçtı, orada bulunan gülyağı şişesini de devirdi, yağlarını döktü.

Sahibi, evden çıkageldi. Huzur içinde, patron edası ile dükkana geçti, oturdu. Bir de baktı ki dükkan yağ içinde, elibisesi de yağa bulaşmış. Papağanın yaptığını anlayıp onun başına bir vurdu, papağanın **dili tutuldu**, başındaki tüyler döküldü, kel oldu. Papağan, birkaç gün konuşmayı kesti, söz söylemedi. Bakkal da pişmanlığından ah vah etmeye başladı. Sakalını yolmakta, Eyvah demektedir, nimet güneşim bulut altına girdi. O zaman keşke elim kırılırdı da o güzel sözlünün başına vurmasaydım, Kuşu yine konuşsun diye yoksullara sadakalar vermekteydi.

Üç gün, üç gece sonra bakkal şaşkın, üzgün, ümitsiz bir halde dükkanda otururken ve binlerce kedere, gama eş olup; bu kuş acaba ne vakit konuşacak? Diye düşünüp dururken, tas ve leğen dibi tüysüz kafasıyla bir Cevlaki geçmekteydi. Papağan onu görünce hemencecik dile gelip akıllılar gibi dervişe bağırdı:

Ey kel, neden keller arasına karıştın? Yoksa sen de şişeden gülyağı mı döktün?

Onun bu kıyasından halk gülmeye başladı. Çünkü papağan, hırka sahibi derviş kendisi gibi sanmıştı. Temiz, seçkin kişilerin halini kendine kıyas etme. Her iki çeşit arı, aynı yerden yedi, fakat birisinden zehir **hasıl oldu**, diğersinden bal. Her iki kamış da bir sulaktan su içti; birisi bomboş diğeri şekerle dopdolu. Böyle yüz binlerce birbirine benzer şeyler var, aralarında bulunan yetmiş yıllık farkı sen gör! Her iki suretin birbirine benzemesi caizdir, acı su da, tatlı su da berraktır. Zevk sahibinden başka bu farkı kim anlayabilir? Onu bul; tatlı su ile acı suyun farkını ancak o anlar.

Dili tutulmak: Konuşamamak⁹⁷

Dil: Ağız boşluğunda, tatmaya, yutkunmaya, sesleri boğumlamaya yarayan etli, uzun, hareketli organ, tat alma organı.(somut)⁹⁸

Tutulmak: Tutma işi yapılmak veya tutma işine konu olmak.(somut)

Dil(somut+gerçek)+Tutulmak(soyut-mecaz)⁹⁹

Hasıl Olmak: Amaca ulaşılma, amaç gerçekleştirme

Hasıl: Olan, ortaya çıkan, görünen(somut)¹⁰⁰

Olmak: Meydana gelmek, varlık kazanma, vuku bulma(soyut)¹⁰¹

Hasıl(somut-gerçek)+Olmak(somut-mecaz)¹⁰²

---

⁹⁷ <http://tdkterim.gov.tr/atasoz/?kategori=atalst&kelime=dili+tutulmak&hng=tam>

⁹⁸ <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=dil&ayn=tam>

⁹⁹ <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=tutulmak&ayn=tam>

¹⁰⁰ <http://tdkterim.gov.tr/atasoz/?kategori=atalst&kelime=has%FDI+olmak&hng=tam>

¹⁰¹ <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=has%FDI&ayn=tam>

¹⁰² <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=olmak&ayn=tam>

4.2.1.1.Kompozisyon Değerlendirme Ölçeği

Öğrencinin Adı- Soyadı:						
Tarih:						
Kompozisyon Konusu:						
Değerlendirme Ölçütleri	Çok iyi (4)	İyi (3)	Orta (2)	Yetersiz (1)		
Kompozisyon Planı Hazırlayabilme	*					
Konuya uygun başlık koyabilme	*					
Paragraflar arası geçiş yapabilme	*					
Düşünceyi Geliştirme Yollarından Yararlanabilme (Örnekleme, Karşılaştırma, Tanımlama...)	*					
Soyut ve somut kelimeleri kullanma sıklığı	Soyut:13 Somut:81					
Dilbilgisi Kurallarını Doğru Uygulayabilme	*					
Noktalama İşaretlerini Doğru Kullanabilme	*					
Deyim ve atasözlerini cümleye uygun olarak kullanabilme	*					
Yazının açık ve yalın olmasını sağlayabilme	*					
Etkili bir sonuç yazabilme	*					

4.2.2. Farenin Kılavuzluğu

Küçük bir fare, bir devenin yularını eline aldı, kurula kurula yola düştü. Deve, uysal tabiatı yüzünden, onunla **yol alıp** giderken fare, kendi küçüklüğünü göremeden, ben, ne de pehlivan, ne de yiğit ermişim diye böbürlendi.¹⁰³ Deve, farenin düşüncesini anladı. Hoş, şimdi ben sana gösteririm dedi. Gide gide kocaman bir filin bile geçemeyeceği büyük bir nehrin kenarına geldiler. Fare orada durdu, donup kaldı. Deve, Ey dağda, ovada bana arkadaş olan. Bu duraklama ne, niye şaşırдың? Haydi, yiğitçe nehre ayak bas, gir suya! Sen kılavuzsun, benim öncümsün. Yol ortasında böyle **şaşıırıp kalma**, durup susma, dedi.

Fare dedi ki; Arkadaş! Bu su pek büyük, pek derin bir su. Boğulmaktan korkuyorum. Deve, dur bakalım, suyun derinliği ne kadarmış? Diyerek hemen nehrin içine ayak bastı. Dedi ki Ey kör fare! Su diz boyu imiş, ne diye şaşırдың, **aklın başından gitti?** Fare, Nehir sana göre karınca , ama bize göre ejdarha gibidir. Çünkü dizden dize fark vardır. Ey hünerli deve! Su, sana diz boyu, ama benim başımı yüz arşın geçmekte dedi.

Deve dedi ki; öyleyse, bir daha küstahlık etme de onun kıvılcımıyla cismin, canın yanıp yıkılmasın. Sen, kendin gibi pişman oldum. Farenin deveye söylenecek sözü olamaz. Fare, tevbe ettim, pişman oldum. Allah hakkı için beni bu helak edici sudan geçir, diye yalvardı. Deve ona acıdı da, haydi dedi. Sıçra da hörgücümün üstüne çık, otur. Bu sudan geçmek ve başkalarını geçirmek benim işim. Ben senin gibi yüz binlercesini geçiririm.

Mademki peygamber değilsin, o zaman yolda takip eden ol da günün birinde kuyudan kurtulup yüce bir makama erişesin. Madem sultan değilsin, yürü yönetilen halk ol. Madem kaptan değilsin, yalnız başına dükkan açma; yoğrulup kemale gelinceye dek birisinin hükmü altına gir! Susun dinleyin! Emrini işit, sükut et. Mademki Hakk'ın dili olamadın, kulak kesil. Söylersen bile soru sorma şeklinde söyle. Padişahlar padişahıyla konuş!

¹⁰³ Şaban Köse, *Mevlanadan Düşündüren Öğütler*, s: 101-102

Yol almak: Yolda ilerlemek¹⁰⁴

yol: Karada, havada, suda bir yerden bir yere gitmek için aşılacak uzaklık, tarik.(somut)¹⁰⁵

Almak: Bir şeyi elle veya başka bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak, kaldırmak(somut)

Yol(somut-gerçek)+almak(soyut-mecaz)¹⁰⁶

Şaşırıp kalmak: Çok şaşırarak, büyük bir şaşkınlığa düşmek¹⁰⁷

Şaşırarak: Ne yapmak gerektiğini bilememek, nasıl davranacağını kestirememek, içinden çıkamamak(Somut)¹⁰⁸

Kalmak: Olduğu yeri ve durumu korumak, sürdürmek(somut)¹⁰⁹

Şaşırıp(somut-gerçek)+Kalmak(somut-gerçek)

Aklı başından gitmek: Çok sevinçten veya çok korkudan ne yapacağını şaşırarak

Akı: Düşünme, anlama ve kavrama gücü,¹¹⁰

Baş: İnsan ve hayvanlarda beyin, göz, kulak, burun, ağız vb. organları kapsayan, vücudun üst veya önünde bulunan bölüm, kafa.¹¹¹

Gitmek: Bir yere doğru yönelmek¹¹²

¹⁰⁴ <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=olmak&ayn=tam>

¹⁰⁵ <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=yol&ayn=tam>

¹⁰⁶ <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=almak&ayn=tam>

¹⁰⁷ <http://tdkterim.gov.tr/atasoz/?kategori=atalst&kelime=%FEa%FE%FDp+kalmak&hng=tam>

¹⁰⁸ <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=%FEa%FE%FDrmak&ayn=tam>

¹⁰⁹ <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=kalmak&ayn=tam>

¹¹⁰ <http://tdkterim.gov.tr/atasoz/?kategori=atalst&kelime=akl%FD+ba%FE%FDndan+gitmek&hng=tam>

¹¹¹ <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=ba%FE&ayn=tam>

¹¹² <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=gitmek&ayn=tam>

4.2.2.1.Kompozisyon Değerlendirme Ölçeği

Öğrencinin Adı- Soyadı:						
Tarih:						
Kompozisyon Konusu:						
Değerlendirme Ölçütleri	Çok iyi (4)	İyi (3)	Orta (2)	Yetersiz (1)		
Kompozisyon Planı Hazırlayabilme	*					
Konuya uygun başlık koyabilme	*					
Paragraflar arası geçiş yapabilme	*					
Düşünceyi Geliştirme Yollarından Yararlanabilme (Örnekleme, Karşılaştırma, Tanımlama...)	*					
Soyut ve somut kelimeleri kullanma sıklığı	Soyut:13 Somut:81					
Dilbilgisi Kurallarını Doğru Uygulayabilme	*					
Noktalama İşaretlerini Doğru Kullanabilme	*					
Deyim ve atasözlerini cümleye uygun olarak kullanabilme	*					
Yazının açık ve yalın olmasını sağlayabilme	*					
Etkili bir sonuç yazabilme	*					

4.2.3. Tuzağa Düşen Kuşun Üç Öğüdü

Birisi, hileyle **tuzağına bir kuş düşürdü**. Kuş ona dedi ki :¹¹³

Ey ulu efendi! Sen birçok öküzler, koyunlar yedin; birçok develer kurban ettin. Dünyada onlarla bile doymadın; benimle de doymazsın sen! Beni bırak da sana üç öğüt vereyim. Bak bakalım aptal mıyım, akıllı mıyım? Birinci öğüdü elindeyken vereyim; ikincisini samanla karışık balçıktan yapılma damının üstünde, üçüncüsünü de ağacın üstünde veririn. Bu üç öğütle bahtın iyileşir. Elindeyken vereceğim öğüt şu: Olmayacak söze, kim söylerse söylesin inanma!

Kuş, bu ulu öğüdü adamın elindeyken verip **azat oldu**, duvarın üstüne konup dedi ki: Geçmiş gitmiş şeye gam yeme. Fırsatını kaybettin mi artık üzülme! Sonra, şu küçücük bedenimde on dirhem ağırlığında paha biçilmez bir inci var. Seni de oğullarımı da devlete eriştirirdi. O inci senin hakkındı; fakat kısmetin değilmiş, kaçırdın. Öyle bir inci dünyada bulunmaz dedi.

Adam, gebe kadın doğururken nasıl feryat ederse öyle bağırmaya başladı. Kuş dedi ki: Sana geçmiş şeye gam etme diye nasihat etmedim mi? Mademki geçip gitti, niye gam edersin? Ya öğüdümü anlamadın yahut da sağırsın sen. Sonra bir de sana sapıklığa düşme, olmayacak söze sakın inanma demedim mi? Bu ikinci öğüdüm değil miydi? Ben kendim üç dirhem gelmem aslanım; içimde on dirhemlik inci nasıl bulunur?

Adam bu söz üzerine kendine geldi. Hadi dedi. O üçüncü güzel öğüdü ver bakalım.

Kuş dedi ki:

Evet, Allah için o ikisini iyi tuttun da üçüncüsünü sana bedava söyleyeceğim ha! Gaflet uykusuna dalmış, bilgisiz kişiye öğüt vermek, çorak yere tohum saçmaktır. Aptallık ve bilgisizlik yırtığı yama kabul etmez. Ey öğütçü! Ona hikmet tohumunu pek saçma.

Azat olmak: Özgür kalmak(soyut)¹¹⁴

¹¹³ Şaban Köse, *Mevlanadan Düşündüren Öğütler*, s: 185-186

¹¹⁴ <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=azat+olmak&ayn=tam>

Azat: Serbest bırakma¹¹⁵

Olmak: Meydana gelmek, varlık kazanmak, vuku bulmak(olmak)¹¹⁶

Azat(soyut-gerçek)+olmak(soyut-gerçek)

---

¹¹⁵ <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=azat&ayn=tam>

¹¹⁶ <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=olmak&ayn=tam>

4.2.3.1.Kompozisyon Değerlendirme Ölçeği

Öğrencinin Adı- Soyadı:						
Tarih:						
Kompozisyon Konusu:						
Değerlendirme Ölçütleri	Çok iyi (4)	İyi (3)	Orta (2)	Yetersiz (1)		
Kompozisyon Planı Hazırlayabilme	*					
Konuya uygun başlık koyabilme	*					
Paragraflar arası geçiş yapabilme	*					
Düşünceyi Geliştirme Yollarından Yararlanabilme (Örnekleme, Karşılaştırma, Tanımlama...)	*					
Soyut ve somut kelimeleri kullanma sıklığı	Soyut:12 Somut:40					
Dilbilgisi Kurallarını Doğru Uygulayabilme	*					
Noktalama İşaretlerini Doğru Kullanabilme	*					
Deyim ve atasözlerini cümleye uygun olarak kullanabilme	*					
Yazının açık ve yalın olmasını sağlayabilme	*					
Etkili bir sonuç yazabilme	*					

4.3. Cahit Uçuk Ve Mevlana'nın Hikayelerinin Okunabilirlik İlkelerine Göre Karşılaştırılması

Okunabilirlik, öğrencinin okuduğu materyali hızlı okuma ve okuduğunu anlama düzeyi olarak açıklanabilir.¹¹⁷

Ders kitaplarında kullanılan cümlelerin kısa ve basit olması okunabilirliği artırmakta; kısa cümleler uzun cümlelerden daha iyi öğrenilmektedir. basit ve kısa hece yapılarının Türkçede algılama kolaylığı sağladığını bir gerçektir. Bu noktadan hareketle ders kitaplarına metin seçilirken kelime-cümle uzunluklarının göz önünde bulundurulması ve yaş arttıkça kelime ve cümle uzunluğunun artırılması gerekmektedir..

Çocuğun geleceğine ve geleceğin çocuğuna yön verecek kitapların hazırlanması ve seçiminde uyulması gereken ilkeleri, “okunabilirlik ilkeleri” olarak değerlendirmektedir:

Dil bilgisi yönünden ilkeler: Çocuk kitaplarında kullanılan kelimelerin seçimi, türü, soyut-somut olması, bilinen-zor olması, harf-hece sayısı, kullanılan cümlelerin uzunluğu, sayısı, kuruluşu, fiillerin zamanları, son paragrafta özet yapılması vb. ilkelerdir.

Eğitim yönünden ilkeler: içeriğin seçimi, ilgi çekici olması, öğelerin sunuluşu, tekrarlar, eğitsel mesajların verilmesi, öğrencinin düzeyine uygunluğu vb. ilkelerdir.

Sosyolojik yönden ilkeler: Hedef öğrenci grubunun özellikleri, günlük yaşamı, içinde yaşadığı ortamın özelliklerinin kitaba yansıtılması vb. ilkelerdir.

Basım yönünden ilkeler: Kitabın sayfa yapısı, düzeni, yazı türü, punto büyüklüğü, kelime ve satır aralarındaki açıklık, satır uzunluğu, kâğıt ve mürekkep rengi, resimlerin türü ve sayfadaki yeri vb. ilkelerdir.

Yukarıda belirtilen ilkeler dikkate alarak Cahit Uçuk'un hikâyeleriyle Mevlana'nın mesnevisinden alınan üç örnek hikaye değerlendirilmiş ve ortaya çıkan sonuçlar aşağıda belirtilmiştir.

¹¹⁷ Günes (2000b:334-335), Günes, F. (2000a). Çocuk Kitaplarının Okunabilirlik İlkeleri. Yasadıkça Eğitim, S.67, ss. 35-40.

Dilbilgisi yönünden; Cahit Uçuk'un hikâyelerinde kullandığı kelimeler basit ve anlaşılır, soyut kelimelerin sayısı Mevlana'nın hikayelerinde kullandığı soyut kelimelere göre azdır. Cahit Uçuk Mevlana'nın hikâyelerine kıyasla daha kısa cümleler kullanmaktadır. Mevlana son paragrafta hikâyeyi özetlemekte fakat Cahit Uçuk'un hikâyelerinde bu özellik görülmemektedir.

Eğitim yönünden; Cahit Uçuk'un hikâyeleri öyküleyici özellikte olup ilgi çekici unsurlar taşısa da okuyucuya bir mesaj verme kaygısı içinde değildir, fakat Mevlana'nın hikâyeleri bilgilendirici özellikte olup ilgi çekici unsurlar verilmek istenen mesajın okuyucuya kolaylıkla ulaşması için kullanılmıştır.

Sosyolojik yönden; Cahit Uçuk'un hikâyelerinde konular günlük yaşamdan seçilmiştir. Mevlana'nın hikâyeleri kapalı anlatıma sahip olup anlaşılmada güçlükler yaşanabilmektedir.

Hikayeler basım yönünden değerlendirilmemiş olup, Cahit Uçuk ve Mevlana'nın hikayeleri basım yönünden ilkelerin içeriğinde yer alan kriterler dikkate alınarak öğrenci grubunun özelliğine göre düzenlenebilir.

BÖLÜM V

Sonuç ve Öneriler

Metinler ve deyimler incelenmiş ve aşağıda belirttiğimiz sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçlardan hareketle de neler yapılabileceğine dair öneriler geliştirilmiştir.

5.1. Sonuç

Toplumların yaşam tarzlarını, kültürünün derinliğini yansıtan deyimler, konuşma dilinde sıklıkla kullanılmaktadır. Kısa ve özlü anlatıma sahip deyimler dilin akılcı ve zihinsel etkinliğinin ürünüdür. Uzun ve karmaşık anlatımları basitleştirerek dilin zenginliğini ortaya çıkarırlar. Bir dilin anlatım gücünü zenginleştiren çeşitli unsurların arasında deyimlerin önemli bir yeri vardır.

Her millet tarihi ve medeniyetine uygun düşen bir zenginlikte deyimler hazinesine sahiptir. Yapılan kaynak taramasında Türkçe'nin deyim yönünden zenginliği bir kez daha ortaya konmuştur. Deyimlerin nesilden nesile geçtiği, milletin yaşadığı dil ve medeniyet evrelerinde yeni eklemelerle çoğaldığı ve zenginleştiği görülmüştür.

Deyimlerin bir dilde anlatım gücünü arttırmak için kullanıldığı ve dilin ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıktığı görülmüştür. Oluşturulan metinlerle hem kültür aktarımı yapılmış, hem de deyim öğretimi kolaylaştırılmıştır. Ortaya konan deyim öğretimi yöntemi bütünden parçaya yola çıkarak oluşturulmuştur. Bu yöntem deyim öğretiminin daha verimli hale getirecektir.

Yabancılara Türkçe öğretiminde deyim öğretimi TÖMER'e göre Orta Türkçe Kurunda başlamasına rağmen öğrencileri temel Türkçe seviyesinde de deyimlerle karşılaştığı tespit edildi. Bu nedenle deyimlerin dil öğretim sürecinin her seviyesinde mutlaka verilmesi gerektiği sonucuna varıldı. Ancak deyimlerde soyut kavramlar kullanıldığı için deyim öğretiminin normal kelime öğretiminden farklı olması gerektiği görülmüştür.

İncelenen metinlerde somut ve soyut sözcüklerin kullanılma sıklığına göre zorluk dereceleri belirlendi. Buna göre somut kelimelerle kurulan deyimlerin metnin anlaşılabilirliğini arttırdığı görülmüştür.

5.2. Öneriler

Yapılan kaynak taramasında dil öğretiminde deyim öğretimine gereken önemin verilmediği görülmüştür. Deyim öğretimi ayrı bir konu olarak alınmamış, öğretimi doğal sürece bırakılmıştır. Deyim öğretiminin doğal sürece bırakılmasının öğrencilerde öğrenilen deyimlerin yanlış kullanılmasına sebep olduğu görülmüştür. Bu amaçla deyim öğretimi için deyim kullanılabileceği yer, olayı hatta resimleri gösteren kaynaklara ihtiyaç vardır.

Bu çalışmada deyim öğretiminin belirlenen dil öğretim seviyeleri içinde öğretilecek istenen deyimler önceden belirlendi ve bu deyimlerle ilgili metinler hazırlandı. Hazırlanan metinlerde kültür öğelerinin bulunmasına dikkat edildi; çünkü amaç sadece dil değil aynı zamanda da kültür öğretimi olmalıdır.

Deyimler ayrı bir ders olarak işlenmemelidir. Deyimler bir öğretim sürecinin her aşamasında verilmelidir. Okuma metinlerinin içerisinde yeri geldiğinde kullanılmalıdır. Metinler içerisinde geçen deyimler metnin altında verilmelidir. Öğrenci metni okuduğunda deyim ne anlama geldiğini tespit edebilmelidir. Ders kitaplarında da metinler içerisinde geçen deyimler kitapların arkasındaki sözlükte deyimler sözlüğü adıyla yer almalıdır.

Eğitim fakültelerinde okuyan öğretmen adaylarına deyim ve atasözleri öğretme yöntem ve teknikleriyle ilgili dersler verilmeli, Türkçeyi yabancı dil olarak öğretecek öğretmenlerin yetiştirildiği ayrı bölümler açılmalı ayrıca yurt dışında bu konuyla ilgili staj yapma zorunlulukları olmalıdır.

KAYNAKÇA

Aksoy, Ö.Asım. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 7. Baskı, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1988.

Aydanur Özkan, “Anakara Üniversitesi Tömer’de Uygulanan Türkçe Öğretiminin Kurumsal Temeli ve Türkçe Öğretim Programı ” , *IV. Uluslar arası Dünyada Türkçe Öğretimi Sempozyumu Bildirileri Kitabı* , Ankara Üniversitesi, Tömer, İzmir 10-11 Mayıs 2001, s.39-40-41.

Baygül, İrfan. *İngilizce Deyimler*, 1.Baskı, Engin Yayınevi, Ankara 2008.

Bengisu Rona, George Dedes, “ Dil Eğitiminde Amaç-Beceri, Metin Yapı İlişkileri”, *Anakara Üniversitesi Dil Dergisi*, Sayı:82,1999, s.67.

Demir, Tufan. *Türkçe Dilbilgisi*, 2.Baskı, Kurmay Yayınevi, Ankara 2006.

Demirel, Özcan. *Yabancı Dil Öğretimi*, 2. Baskı, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2004.

Deyimler sözlüğü Aksoy, Ö.Asım. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 7. Baskı, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1988, s:241

Doğan, Abide. *Cahit Uçuk’un Hayatı-Sanatı-Eserleri*, 1.Baskı, Meb Yayınevi, İstanbul 1999.

Erton, İsmail. “ Learning Styles In Foreign And Second Language Teaching”, *Ankara Üniversitesi Dil Dergisi*, Sayı: 95, s: 56-60.

Günes, Firdevs . “Çocuk Kitaplarının Okunabilirlik İkeleri ” , *Yasadıkça Eğitim*, s.67.

Hengirmen, Mehmet. “Tömer ve Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi”, *Ankara Üniversitesi Dil Dergisi*, Sayı:25, 1994, 54-60.

İmran Karabağ,Leyla Coşan, “Türkçede Gönül, Kalp ve Yürek kelimeleriyle ilgili Atasözleri, Deyimler ve Bunların Almandadaki Karşılıklar”, *Ankara Üniversitesi Dil Dergisi* ,Sayı:96, 2000, s.5.

İrfan Baygül, *İngilizce Deyimler* ,Engin Yayınevi, Ankara, 2008.

Karabağ, İmran; Coşan, Leyla. Türkçede Gönül, Kalp ve Yürek kelimeleriyle ilgili Atasözleri, Deyimler ve Bunların Almandadaki Karşılıklar”, *Ankara Üniversitesi Dil Dergisi*, Sayı:96, 2000, 5-29.

Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 15.Bakı, Nobel Yayınevi, Ankara 2005.

Karasar, Niyazi. *Araştırmalarda Rapor Hazırlama*, 12.Baskı, Nobel Yayınevi, Ankara 2004.

Külekçi, Numan. *Edebi Sanatlar*, 4.Baskı, Akça Yayınevi, Ankara 2005.

M.Ertuğrul Saraçbaşı, İbrahim Minnetoğlu, *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, 1.Basım, Bilge Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul 2002, s.12-13

Minnetoğlu, İbrahim; Saraçbaşı, M.Ertuğrul. *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Bilge Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul 2002.

Nizamettin Uğur, “ Şiirde Anlam Sorunu” *YKY Şiir Yıllığı*, Sayı:80, 2005, s.157

Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 7.Basım, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1988,s.40.

Özbay, Murat. *Türkçe Öğretimi Bibliyografyası*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2003.

Özkan, Aydanur. “Ankara Üniversitesi Tömer’de Uygulanan Türkçe Öğretiminin Kurumsal Temeli ve Türkçe Öğretim Programı ”, *IV. Uluslar arası Dünyada Türkçe Öğretimi Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, İzmir 10-11 Mayıs 2001, Ankara Üniversitesi Tömer, 38-45, Ankara 2001.

Rona, Bengisu; Dedes, George “ Dil Eğitiminde Amaç-Beceri, Metin Yapı İlişkileri”, *Ankara Üniversitesi Dil Dergisi*, Sayı:82, 1999, 67-73.

Sadık Yıldız, “Türk Dili ve Kültürünün Dünyaya Tanıtılması ve Tömer’in Rol”, *Ankara Üniversitesi Dil Dergisi*, Sayı:82,1999, s.57

Sak, Ziya. *Türkçe-İngilizce Deyimler Sözlüğü*, Sak İngilizce Öğretim Yayınları, İstanbul 1988.

Sebüktekin, Hikmet. *Yabancılar İçin Türkçe*, Cilt:1, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2006.

TDK Türk Tarih Kurumu Basım Evi Ankara 1998, s:38

TDK Türk Tarih Kurumu Basım Evi Ankara 1998 1136 A-J, s:1048

Tufan Demir, *Türkçe Dilbilgisi*, 2.Baskı, Kurmay Yayınevi, Ankara, 2006, s. 612.

Uçuk, Cahit. *Altın Pabuçlar*, Uçuk Yayınları, İstanbul

Uçuk, Cahit. *Cennet Bahçesi*, Uçuk Yayınları, İstanbul

Uçuk, Cahit. *Artık Geçti*, Uçuk Yayınları, İstanbul 1965

Uçuk, Cahit. *Değişen Sensin*, Uçuk Yayınları, İstanbul

Uçuk, Cahit. *Bir Işıklı Pencere*, Uçuk Yayınları, İstanbul

Uçuk, Cahit. *Kurtların Saygısı*, Uçuk Yayınları, İstanbul.

Uçuk, Cahit. *Cin Tayfası*, Uçuk Yayınları, İstanbul.

Uğur, Nizamettin. “Şiirde Anlam Sorunu” *YKY Şiir Yıllığı*, Sayı: 80, 2005, 156-170.

Yıldız, Sadık. “Türk Dili ve Kültürünün Dünyaya Tanıtılması ve Tömer’in Rolü”, *Ankara Üniversitesi Dil Dergisi*, Sayı:82,1999, 56-60.

Tez

Duru, Hüseyin. *Deyimlerin ve Atasözlerin Yabancılara Öğretilmesinde Yöntem ve Teknikler*, Yüksek Lisans Tezi, 2009, Fatih Üniversitesi, İstanbul.

Genel Ağ

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Ramazan_Bayramı%C4%B1> Erişim Tarihi: 05.03.2009

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Hatay_ili> Erişim Tarihi : 07.03.2009

<<http://tr.wikipedia.org/wiki/Antalya>> Erişim Tarihi : 08.03.2009

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Safranbolu_Kara%3%BCk> Erişim Tarihi : 10.03.2009

<[http://tr.wikipedia.org/wiki/Mardin_\(il\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Mardin_(il))> Erişim Tarihi : 11.03.2009

<http://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_Kahvesi> Erişim Tarihi : 13.03.2009

<<http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0zmir>> Erişim Tarihi : 16.03.2009

<<http://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%B6stergebilim>> Erişim Tarihi : 18.03.2009

-<http://tr.wikipedia.org/wiki/Ramazan_Bayramı%C4%B1> (19.03.2009)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Safranbolu_Kara%3%BCk>

-<http://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%B6stergebilim>

<http://tdkterim.gov.tr/atasoz/?kategori=atalst&kelime=parmak+%FDs%FDrmak&hng=tam>

<http://tdkterim.gov.tr/atasoz/?kategori=atalst&kelime=i%E7i+i%E7ine+s%FD%F0mamak&hng=tam>

<Http://Tdkterim.Gov.Tr/Atasoz/?Kategori=Atalst&Kelime=G%F6z+Kama%Fet%Fdrmak&Hng=Tam>

<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=olmak&ayn=tam>
